Anne-Marie and Gustaf Ander Centre for Media Studies at SSE Riga

Šiaurės ministrų tarybos biuras Lietuvoje

LIETUVOS ŽURNALISTIKOS CENTRAS

Žiniasklaidos teisės vadovas

Autoriai: Liudvika Meškauskaitė, Dainius Sinkevičius
Redaktorė: Džina Donauskaitė

2018, Vilnius

Anne-Marie and Gustaf Ander Centre for Media Studies at SSE Riga

Šiaurės ministrų tarybos biuras Lietuvoje

LIETUVOS ŽURNALISTIKOS CENTRAS

Žiniasklaidos teisės vadovas

Autoriai: Liudvika Meškauskaitė, Dainius Sinkevičius

Redaktorė: Džina Donauskaitė

© Authors, Anne-Marie and Gustaf Ander Centre for Media Studies
at the Stockholm School of Economics in Riga,
Šiaurės ministrų tarybos biuras Lietuvoje, Lietuvos žurnalistikos centras

2018, Vilnius

Įžanga

Žodžio laisvė yra pamatinė demokratinės visuomenės vertybė. Ji ne tik suteikia galimybę saviraiškai, bet ir įpareigoja vertinti ir prisiimti atsakomybę už naudojimąsi ja.

Žiniasklaidai ir žurnalistams naudojimasis žodžio laisve ir pagarba kitų žodžio laisvei įtraukiant visuomenę į atviras diskusijas yra kasdienio darbo pagrindas. Būtent žurnalistai yra tie, kurie rinkdami ir skleisdami reikšmingą informaciją, reikalaudami galingųjų atskaitomybės, inicijuodami viešas visuomeninės reikšmės diskusijas bei užtikrindami nuomonių įvairovę, stovi žodžio laisvės sargyboje.

Priešingai nei galėtų atrodyti iš pirmo žvilgsnio, žodžio laisvė nereiškia galimybės viešai sakyti bet ką ir bet kaip – žodžio laisvės ribos baigiasi ten, kur paminamos kitos žmogaus teisės ir laisvės, o visuomenės interesas žinoti informaciją įvertinamas nepakankamai atidžiai. Taigi profesionalus naudojimasis žodžio laisve reikalauja ne tik aiškaus savo kaip žurnalisto, kurio pareiga – išsamiai ir etiškai informuoti visuomenę apie jai aktualius reikalus – misijos suvokimo, bet ir specifinių teisės žinių – taisyklių – išmanymo – mat saviraiškos laisvę, kaip vertybę, ir jos ribas įtvirtina teisės aktai.

Pamatinis teisės aktas, užtikrinantis visiems piliečiams teisę į saviraišką, yra Lietuvos Respublikos Konstitucija. Ja draudžiama cenzūra – kaip demokratijos riboženklis steigiama žiniasklaidos laisvė. Pagrindinis žiniasklaidos ir žurnalistų veiklą reglamentuojantis įstatymas yra Visuomenės informavimo įstatymas (VIĮ). Juo nustatomos žurnalistų teisės, pareigos, įtvirtinama žiniasklaidos reguliavimo ir savitvarkos sistema.

Užtikrindamas teises, įstatymas numato žurnalisto veiklai svarbias sąlygas: galimybę greičiau gauti informaciją, apsaugoti informacijos šaltinius, atsisakyti vykdyti užduotį, jei patiriamas politinis ar verslo spaudimas. Žurnalistui formuluojamos ir ypatingos pareigos: skleidžiant informaciją, atskirti faktus nuo nuomonių, kritikuojamam asmeniui suteikti atsakymo teisę, tikrinti informaciją, užtikrinti nuomonių įvairovę, išlikti nepriklausomais ir nešališkais.

Iš saviraiškos laisvės ir kitų žmogaus teisių kolizijos kylantys ginčai sprendžiami daugiausia vadovaujantis civilinės teisės normomis. Žiniasklaidos organizacijoms, žurnalistams ar redaktoriams gali būti taikoma administracinė ar net baudžiamoji atsakomybė. Pastaroji laikoma kraštutine priemone, o tarptautinės žurnalistų teises ginančios organizacijos apskritai kritikuoja baudžiamosios atsakomybės taikymą žurnalistams už visuomenės informavimo principų pažeidimus demokratinėse visuomenėse.

Teisės aktai gali būti keičiami – žodžio laisvės arba nelaisvės naudai. Tad profesionalai turi išmanyti teisines žodžio laisvės normas ne tik todėl, kad gerai dirbtų, bet ir tam, kad galėtų apginti savo teritoriją nuo žodžio laisvės suvaržymų ir kišimosi į viešąją erdvę.

Tikimės, kad šis vadovas ne tik supažindins su egzistuojančiu žiniasklaidos ir žurnalistų veiklos reglamentavimu, bet ir sužadins norą diskutuoti apie visuomenės informavimo politiką Lietuvoje.

Teisinės žurnalisto priedermės

1. Žodžio laisvė ir teisė į informaciją yra demokratinės valstybės pagrindas. Žiniasklaidos ir žurnalisto misija demokratinėje visuomenėje – rinkti, rengti ir skleisti informaciją apie visuomenei reikšmingus įvykius.

2. Vykdydamas savo misiją žurnalistas privalo vadovautis pagrindiniais saviraiškos laisvės principais – teikti teisingą, patikrintą ir nešališką informaciją, užtikrinti kritikuojamam asmeniui iki viešosios informacijos paskelbimo teisę būti išklausytam, o po viešosios informacijos paskelbimo – teisę atsakyti.

3. Žurnalistas privalo nedelsiant paneigti tikrovės neatitinkančią informaciją tokiu pačiu būdu, kaip ji buvo paskelbta.

4. Žurnalistas turi teisę bei etinę pareigą neatskleisti savo informacijos šaltinių. Jų atskleidimo gali reikalauti tik teismas, esant įstatyme numatytoms sąlygoms.

5. Žurnalistas turi teisę atsisakyti užduoties, jeigu jos vykdymas kertasi su įstatymu ar žurnalisto pažiūromis.

6. Žurnalistas gali atšaukti savo autorystę, jeigu redagavimo metu buvo iškreiptas žurnalisto kūrinys.

7. Žurnalistas savo veikloje turi vengti interesų konflikto.

8. Žurnalistas turi laikytis žurnalistikos etikos principų, kuriuos galima išreikšti bendru žmogiškumo principu: elkis taip, kaip norėtum, kad su tavimi kiti pasielgtų.

9. Žurnalistas turi derinti visuomenės teisę žinoti su pagrindinėmis žmogaus teisėmis, visų pirma, su teise į nekaltumo prezumpciją bei teise į privataus gyvenimo neliečiamumą. Žurnalistas turi būti ypatingai atsargus, kai informacija liečia nepilnamečius ar kitaip pažeidžiamus asmenis, taip pat sveikatos duomenis.

10. Žurnalistas turi gerbti autorių teises.

Turinys

1. Žurnalistų teisė gauti informaciją 6

2. Informacijos šaltinio paslaptis 8

3. Autorių teisės ir redagavimo laisvė 10

4. Žurnalistų pareigos 11

5. Civilinė teisė 14

6. Asmens duomenų apsauga 21

7. Komercinė teisė 23

8. Administracinė teisė 24

9. Nepilnamečių duomenys ir apsauga 25

10. Baudžiamoji teisė 27

11. Kiti probleminiai klausimai 30

PRIEDAI

EUROPOS TARYBOS PARLAMENTINĖS ASAMBLĖJOS REZOLIUCIJA Nr. 1003 (1993) „DĖL ŽURNALISTIKOS ETIKOS“, priimta 1993 m. liepos 1 d. 42-ajame Asamblėjos posėdyje 32

1. Žurnalistų teisė gauti informaciją

- Žurnalisto darbas yra tiesiogiai susijęs su vienos iš pagrindinių demokratinės visuomenės piliečių teisių – teisės turėti įsitikinimus ir juos reikšti arba informacijos laisvės – realizavimu.
- Žurnalistas yra ypatingas teisės subjektas, nes jis turi išskirtinių teisių, kurių neturi kiti asmenys. Išskirtinių teisių žurnalistai turi gaudami informaciją:

Iš valstybės ir savivaldybės institucijų

- Teisę gauti informaciją iš valstybės bei savivaldybės institucijų turi visi piliečiai, tačiau žurnalistai turi teisę reikalauti, kad informacija būtų pateikta operatyviau, t. y. ne vėliau kaip per vieną darbo dieną, o informacija, kurią rengiant reikia kaupti papildomų duomenų – ne vėliau kaip per savaitę.[1] Institucijos, atsisakiusios suteikti informaciją, jau kitą darbo dieną privalo raštu informuoti apie atsisakymo suteikti informaciją priežastis.

Iš kitų juridinių asmenų

- Kitos įstaigos ir įmonės, taip pat politinės partijos, organizacijos, profesinės sąjungos, asociacijos ir kitos organizacijos teikia informaciją apie savo veiklą savo įstatų (nuostatų) nustatyta tvarka.
- Jeigu žurnalistui be teisinio pagrindo atsisakoma teikti informaciją arba trukdoma atlikti profesines pareigas, valstybės tarnautojams gali būti taikoma administracinė atsakomybė ir skiriama bauda nuo 20 eurų iki 140 eurų. Jei atsisakoma teikti pakartotinai – bauda nuo 50 iki 300 eurų.[2]

Teismo procesų metu

- Teismo posėdžių metu žurnalistai gali stebėti procesą, jį fiksuoti raštu, tačiau draudžiama naudoti diktofoną ar kitas įrašymo priemones.

Filmavimas, fotografavimas, audio įrašai

- Žurnalistai turi galimybę techninėmis priemonėmis fiksuoti teismo sprendimų paskelbimą.[3]
- Leidžiama filmuoti, fotografuoti ar įrašyti tik sprendimą skelbiantį teisėją, bet ne kitus procese dalyvaujančius asmenis, jų atstovus, šių asmenų kalbėjimą, jų stalą, procesinius ar kitus dokumentus, daiktus.
- Norėdami filmuoti, įrašyti ar fotografuoti teismo sprendimo paskelbimą, žurnalistai teismui turi teikti raštišką prašymą. Apie tai, ar leidimas suteikiamas, žurnalistai turi būti informuojami likus vienai darbo dienai iki teismo sprendimo skelbimo.

[1] Visuomenės informavimo įstatymo (toliau -VIĮ) 6 str.
[2] Administracinių nusižengimų kodekso (toliau - ANK) 547 str.
[3] Techninių priemonių naudojimo teismo sprendimo skelbimo metu tvarkos aprašas, patvirtintas Teisėjų tarybos 2018 m. gegužės 25 d. nutarimu Nr. 13P-46-(7.1.2).

PAVYZDYS. *Televizija nori nufilmuoti, kaip teismas skelbia nuosprendį politinės korupcijos byloje. Žiniasklaidos atstovai privalo raštu kreiptis į teismą dėl leidimo. Jeigu jis gaunamas – operatorius gali filmuoti tik nuosprendį skelbiantį teisėją. Byloje dalyvaujančius asmenis galima filmuoti iki teismo posėdžio arba teismo posėdžiui pasibaigus.*

Susipažinimas su išnagrinėtų bylų medžiaga ir teismo sprendimais

- Tai, kad byla nagrinėjama viešai, nereiškia, kad skleisdami informaciją žurnalistai gali ignoruoti proceso dalyvių teises: teisę į nekaltumo prezumpciją, į privataus gyvenimo neliečiamumą, teisę į atvaizdą ir pan.
- Žurnalistas turi pareigą vertinti teismo procesų metu gautos informacijos tinkamumą viešinti.

PAVYZDYS. *Kol byla neišnagrinėta, žurnalistai negali skelbti, kad dėl nužudymo baudžiamojon atsakomybėn patrauktas asmuo yra žudikas, net jeigu jis ir pripažįsta kaltę dėl įvykdyto nusikaltimo – tokia teisė suteikiama tik tada, kai asmens kaltė yra įrodyta teismo. Kol žmogus nenuteistas, jis yra įtariamasis (ikiteisminio tyrimo metu) arba kaltinamasis (kai ikiteisminis tyrimas baigtas ir surašytas kaltinamasis aktas).*

- Visa išnagrinėtų civilinių ir vykdomųjų bylų medžiaga, išskyrus išnagrinėtų uždarame teismo posėdyje, yra vieša. Su ja susipažinti, daryti kopijas ar išrašus gali ir tose bylose nedalyvavę asmenys. Tai galima padaryti įsiteisėjus teismo procesą užbaigiančiam sprendimui, o jeigu byla nagrinėjama kasacine tvarka – ją išnagrinėjus kasacine tvarka arba pasibaigus apskundimo kasacine tvarka terminui. Su vykdomosios bylos medžiaga galima susipažinti, kai sprendimas įvykdytas.
- Neviešai gali būti nagrinėjamos bylos dėl tam tikrų svarbių aplinkybių, pavyzdžiui, bylos, kuriose dėl nusikalstamų veikų kaltinami nepilnamečiai.
- Byloje dalyvaujančių asmenų prašymu ar savo iniciatyva teismas gali nustatyti, kad bylos medžiaga ar jos dalis yra nevieša. Taip paprastai nusprendžiama, kai reikia apsaugoti žmogaus asmens, jo privataus gyvenimo ir nuosavybės slaptumą, informacijos apie žmogaus sveikatą konfidencialumą, taip pat jeigu yra pagrindas manyti, kad bus atskleista valstybės, tarnybos, profesinė, komercinė ar kita įstatymų saugoma paslaptis.

PAVYZDYS. *Teisme išnagrinėta rezonansinė byla dėl prieš jauną merginą panaudotos prievartos, kaltininkas jau nuteistas ir nuosprendis yra įsiteisėjęs. Teismas gali neleisti susipažinti su visa bylos medžiaga, nes tai liečia ne tik privačių asmenų duomenis, bet ir susiję su seksualiniu neliečiamumu.*

- Teismo nutartis, kuria atmestas žurnalisto prašymas susipažinti su byla, gali būti skundžiama apeliacinės instancijos teismui, paduodant atskirąjį skundą.
- Net ir gavus leidimą susipažinti su byla, ne visa informacija gali būti skelbiama viešai, taip pat ne visa informacija gali būti skelbiama net ir išgirdus ją viešame teismo posėdyje.

PAVYZDYS. *Teismo posėdyje dalyvavęs žurnalistas paskelbė, kad atsakovė neatvyko į posėdį dėl to, kad yra paguldyta į psichiatrijos ligoninę. Perskaičiusi šį straipsnį, moteris kreipėsi į teismą ir iš laikraščio prisiteisė neturtinę žalą – informacija, susijusi su sveikatos duomenimis, yra viešai neskelbtina.*

Žurnalistų akreditavimas

- Viešosios informacijos rengėjas turi teisę akredituoti savo žurnalistus prie valstybės institucijų, politinių partijų, politinių ir visuomeninių organizacijų, taip pat prie kitų institucijų.
- Akredituotas žurnalistas gali laisvai įeiti į jį akreditavusią instituciją, stebėti posėdžius, pasitarimus ir kitus renginius, gauti stenogramas, protokolus ir kitus dokumentus.
- Žurnalisto akreditavimo tvarka turi būti nustatyta tarpusavio susitarimu tarp institucijos, kuri suteikia akreditaciją, ir viešosios informacijos rengėjo (skleidėjo).[4]

2. Informacijos šaltinio paslaptis

- Informacijos šaltinio paslaptis[5] yra reikšmingas demokratinės valstybės principas, kuris padeda žurnalistams gauti visuomenei svarbios informacijos apie korupciją, valdžios piktnaudžiavimus ir kitas negeroves.
- Teisinės informacijos šaltinio apsaugos garantijos leidžia žiniasklaidai užtikrinti pažeidžiamo informacijos šaltinio anonimiškumą. Teisiniu požiūriu, informacijos šaltinio apsauga yra žurnalisto teisė, žurnalistinės etikos požiūriu – dažniausiai pareiga.
- Teisę neatskleisti informacijos šaltinio turi žurnalistas, viešosios informacijos rengėjas, skleidėjas, viešosios informacijos rengėjas ar skleidėjo dalyvis (akcininkas).

> **PAVYZDYS.** *Į redakciją kreipiasi nuo policijos pareigūno nukentėjęs žmogus, turintis informacijos apie korupciją teisėsaugoje, ir ją sutinkantis paviešinti tik tokiu atveju, jeigu šiam bus garantuotas anonimiškumas. Įvertinusi visuomenės interesą, redakcija (žurnalistas) gali išlaikyti šaltinio paslaptį ir savo informatorių neatskleisti.*

- Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad informacijos šaltinio apsauga negali būti absoliuti.[6] Ypatingais atvejais teismas gali žiniasklaidą ar žurnalistus įpareigoti atskleisti informacijos šaltinį, o esant tam tikroms sąlygoms – sankcionuoti kratas ir poėmius.
- Kratos ar poėmio veiksmai negali būti vykdomi vien turint tikslą atskleisti informacijos šaltinį – žurnalisto teisė neatskleisti savo informacijos šaltinių apima ir žurnalistų apsaugą jiems taikant įvairias procesines prievartos priemones: poėmį, kratą, slaptą pokalbių pasiklausymą, sekimą ir kt.
- Prievartos veiksmai gali būti atliekami, tik jei tokia priemonė yra taikoma kaip demokratinėje visuomenėje būtinas ribojimas siekiant įstatyme numatytų tikslų – apsaugoti kitus įstatyme įtvirtintus gėrius ir nėra alternatyvių priemonių, arba tokios priemonės jau išnaudotos ir taikomos prievartos priemonės yra proporcingos siekiamam tikslui.

> **PAVYZDYS.** *Naujienų agentūra paskelbė informaciją apie Valstybės saugumo departamento perspėjimus Lietuvos valstybės vadovams, jog Rusija rengia informacines provokacijas. Dėl valstybės paslapties atskleidimo prokuratūra pradėjo ikiteisminį tyrimą, atliko kratas*

[4] VII, 12 str.
[5] VII, 8 str.
[6] Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 14 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

informaciją paviešinusių žurnalistų darbo vietoje ir namuose, tačiau teismas konstatavo, kad Baudžiamojo proceso įstatyme numatytas žurnalisto įpareigojimas atskleisti informacijos šaltinį, o slaptas asmens sekimas, atsižvelgiant į jam įstatymu suteiktą statusą visuomenėje, yra kraštutinės ir išimtinės priemonės, kurios turi būti taikomos tik tuo atveju, kai yra išnaudotos visos kitos informacijos šaltinio atskleidimo galimybės.[7]

- Įpareigoti atskleisti informacijos šaltinį ir taikyti įstatymuose nustatytas prievartos priemones teismas gali, kai yra šios dvi būtinos sąlygos:

  1) atskleisti informacijos šaltinį būtina dėl gyvybiškai svarbių ar kitų ypač reikšmingų visuomenės interesų, taip pat siekiant užtikrinti, kad būtų apgintos asmenų konstitucinės teisės bei laisvės ir kad būtų vykdomas teisingumas;

  2) kai kitomis priemonėmis atskleisti informacijos šaltinio nėra galimybės arba jos jau yra išnaudotos.

- Krata ir poėmis siekiant atskleisti informacijos šaltinį gali būti atliekami viešosios informacijos rengėjų, skleidėjų, jų dalyvių, žurnalistų darbo, gyvenamosiose, pagalbinėse patalpose, transporto priemonėse.

- Kratos bei poėmiai atliekami Baudžiamojo proceso kodekso nustatyta tvarka,[8] dalyvaujant žurnalistų ir leidėjų organizacijų atstovų susirinkimo įgaliotam atstovui arba šios patalpos, transporto priemonės savininko ar naudotojo pasiūlytam kviestiniui.

PAVYZDYS. *Pareigūnai į žurnalisto namus arba darbo vietą atvyksta daryti kratos. Ji negali būti atlikta, kol jos stebėti nepakviestas ir neatvyksta žurnalisto darbdavys arba jo įgaliotas asmuo, Žurnalistų sąjungos atstovas arba kitas žurnalisto pasiūlytas asmuo.*

- Kartais žiniasklaida atskleidžia savo informacijos šaltinius teismams nagrinėjant bylas dėl šmeižto. Neatskleidus informacijos šaltinio, teismas gali padaryti išvadą, kad tokio šaltinio iš viso nėra ir kad viešai paskleistos žinios yra pramanytos.

- Nagrinėjant civilines bylas dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo, paskleidus tikrovės neatitinkančius duomenis, žeminančius asmens garbę ir orumą, duomenų tikrumą turi įrodyti žiniasklaidos atstovų pusė. Kartais to padaryti neįmanoma, neatskleidus informacijos šaltinio.

- Visuomenės informavimo priemonė, atsisakiusi pagarsinti informacijos šaltinį, t. y. nurodyti duomenis pateikusį asmenį, privalo atlyginti nukentėjusiam asmeniui padarytą turtinę ir neturtinę žalą. Visais kitais atvejais tokią žalą privalo atlyginti pats duomenis paskleidęs asmuo.

- Informacijos šaltinio paslaptis įpareigoja redakcijas užtikrinti korespondencijos laisvę – niekas neturi teisės atplėšti, susipažinti ar pagarsinti laiškų ir pranešimų, patekusių į redakcijas, turinio, klausytis pokalbių telefonu, išskyrus jų tiesioginį adresatą. Kitaip tariant, redakcijos turėtų laikyti paslaptyje piliečių jiems patikėtą ne platinimui skirtą informaciją, o ne ją skleisti savo publikacijose.

---

[7] Dėl šių įvykių 2014 m. liepos 10 d. buvo pakeistas informacijos šaltinio apsaugą reglamentuojantis Visuomenės informavimo įstatymo 8 str. – jis papildytas nuostatomis, kuriomis sustiprinta žurnalistų informacijos šaltinių apsauga.

[8] Baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 1501 str. „Siekiant atskleisti informacijos šaltinio paslaptį daromų kratos ir poėmio viešosios informacijos rengėjų, skleidėjų, jų dalyvių, žurnalistų patalpose ir transporto priemonėse sąlygos“.

3. Autorių teisės ir redagavimo laisvė

Žurnalistų teisės į savo kūrinius

- Net jei žurnalistas su viešosios informacijos rengėju susijęs darbo santykiais, įstatymai žurnalistui užtikrina tam tikrą autonomiškumą, t. y. jo darbdavys – viešosios informacijos rengėjas – turi su žurnalistu raštu susitarti dėl autorinio kūrinio panaudos sąlygų.[9]
- Sąlygos gali būti numatomos kolektyvinėje sutartyje, sudarytoje žiniasklaidos priemonės su savo darbuotojais ar žurnalistams atstovaujančia organizacija (pavyzdžiui, profesine sąjunga). Jeigu tokio susitarimo nėra ar žurnalistas tokiame susitarime nedalyvauja, tai:
  1) Žurnalisto turtinės teisės į kūrinį penkeriems metams pereina darbdaviui.
  2) Žiniasklaidos priemonė privalo už panaudotą autorinį žurnalisto kūrinį teisingai atlyginti.
- Autorių asmeninės neturtinės teisės yra:
  1) teisė reikalauti pripažinti kūrinio autorystę, aiškiai nurodant autoriaus vardą;
  2) teisė reikalauti, kad bet kokiu būdu naudojant kūrinį būtų nurodomas (arba nebūtų nurodomas) autoriaus vardas arba būtų nurodomas autoriaus pseudonimas;
  3) teisė prieštarauti bet kokiam kūrinio ar jo pavadinimo iškraipymui ar kitokiam pakeitimui, taip pat bet kokiam kėsinimuisi į kūrinį, galinčiam pažeisti autoriaus garbę ar reputaciją (teisė į kūrinio neliečiamybę)
- Šios teisės nėra perduodamos kitiems asmenims, kad ir koks būtų darbo santykių pobūdis ar kitos aplinkybės, ir priklauso tik autoriui, viešosios informacijos srityje – žurnalistui.

Kitų autorinių kūrinių naudojimas žiniasklaidoje

- Literatūros, mokslo, meno ir kitus kūrinius viešosios informacijos rengėjai, skleidėjai ir žurnalistai naudoja vadovaudamiesi Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymu ir kitais įstatymais bei teisės aktais.
- Autorių teisių objektais nelaikomi įprastinio pobūdžio informaciniai pranešimai apie įvykius,[10] todėl leidžiama be kūrinio autoriaus ar kito šio kūrinio autorių teisių subjekto leidimo ir be autorinio atlyginimo, tačiau nurodžius, jei tai įmanoma, naudojamą šaltinį ir autoriaus vardą, juos atgaminti žiniasklaidoje.
- Turint tikslą informuoti viešai skelbti jau išleistus ar viešai paskelbtus straipsnius aktualiomis ekonomikos, politikos ar religijos temomis galima be autoriaus leidimo ir autorinio atlyginimo, jeigu autoriai ar kiti tų kūrinių autorių teisių subjektai nėra to uždraudę.[11] Taip skelbiant, jei įmanoma, būtina nurodyti šaltinį ir autoriaus vardą. Taip pat galima skelbti analogiško pobūdžio transliuojamus kūrinius.

[9] VIĮ 23 str. 2 d.
[10] Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo (toliau - ATGTĮ) 5 str. 5 p.
[11] ATGTĮ, 24 str. 1 d. 1 p.

- Citata yra trumpa ištrauka iš kito kūrinio. Ji skirta paties autoriaus teiginiams įrodyti, padaryti juos labiau suprantamus arba teikti nuorodą į kito autoriaus požiūrį ar mintis. Citatas leidžiama skelbti be kūrinio autoriaus ar kito šio kūrinio autorių teisių subjekto leidimo ir be autorinio atlyginimo, bet tik nurodžius autorių ir šaltinį. Tai taikoma tiek originalo kalba naudojamoms citatoms, tiek citatoms, išverstoms į kitą kalbą. Citavimas turi būti sąžiningas ir neviršyti citavimo tikslui reikalingo masto.[12]

> **PAVYZDYS.** *Tarp žiniasklaidos priemonių buvo kilę ginčų dėl straipsnių citavimo kitose visuomenės informavimo priemonėse. Teismas yra išaiškinęs, kad interneto naujienų portaluose skelbiamos publikacijos gali būti laikomos kūriniais autorių teisių prasme, o ne tik įprastiniais pranešimais apie įvykius, todėl jų panaudojimui keliami tokie patys reikalavimai kaip atgaminant bet kurį kitą kūrinį, pavyzdžiui, gali būti cituojama tik nedidelė pirmojo teksto dalis, taip pat turi būti pateikiamos nuorodos į kūrinio autorystę.*[13]

Redagavimo laisvė

- Žurnalisto redagavimo laisvė apima draudimą daryti įtaką žurnalistui, verčiant jį tendencingai pateikti informaciją. Niekas negali nurodinėti žurnalistui, ką ir kaip jam rašyti.
- Žurnalistas turi teisę atsisakyti atlikti viešosios informacijos rengėjo, savininko ar jų paskirto atsakingo asmens užduotį, jeigu ji verčia žurnalistą pažeisti įstatymus, etikos standartus ar vidinius žurnalisto įsitikinimus.

> **PAVYZDYS.** *Redaktorius žurnalistui duoda užduotį parengti reportažą apie miesto centre vykstantį piketą. Žurnalistas parengia reportažą, perduoda medžiagą redaktoriui, kuris jo straipsnyje įrašo tikrovės neatitinkančius ar kito asmens garbę ir orumą žeminančius teiginius. Žurnalistas gali nesutikti pasirašyti vardu ir pavarde po savo paruoštu reportažu.*

- Viešosios informacijos rengėjas privalo[14] patvirtinti vidaus tvarkos taisykles ir (ar) etikos kodeksą. Bent viename iš šių viešosios informacijos rengėjo parengtų dokumentų turi būti nustatyta žurnalisto apsauga nuo galimo jo teisių varžymo.

4. Žurnalistų pareigos

Pareiga skleisti teisingą, tikslią ir nešališką informaciją

- Visuomenės informavimo įstatymas įpareigoja žiniasklaidą ir žurnalistus atidžiai tikrinti informaciją. Be to, jiems formuluojamas lūkestis vadovautis humanizmo, lygybės, pakantos, pagarbos žmogui principais, gerbti žodžio, kūrybos, religijos ir sąžinės laisvę, nuomonių įvairovę bei laikytis profesinės etikos normų.
- Kaip pareigų laikomasi prižiūri viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų veiklos reglamentavimo ir savitvarkos institucijos (Žurnalistų etikos inspektorius, Lietuvos radijo ir televizijos komisija ir Visuomenės informavimo etikos komisija).
- Žurnalistų pareigos daugiau yra ne tik teisinio, bet ir moralinio bei etinio pobūdžio. Šiuo metu Lietuvos įstatymuose išskirtinės žurnalistų teisinės atsakomybės nėra nustatyta – kitaip tariant, žurnalistas už teisės pažeidimus visuomenės informavimo srityje atsako kaip ir kiekvienas Lietuvos pilietis.

---

[12] ATGTĮ, 21 str.
[13] Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, civilinė byla Nr. E3K-3-513-916/2016.
[14] VIĮ, 23 str.

PAVYZDYS. *Žinomas tinklaraštininkas socialiniame tinkle „Facebook“ parašė įžeidžiantį ir kito asmens garbę žeminantį komentarą, dėl kurio buvo nuteistas dėl įžeidimo. Teismas nusprendė, kad komentaro autoriaus išsakyti žodžiai akivaizdžiai prieštarauja įprastoms elgesio taisyklėms, bendražmogiškiems moralės reikalavimams, jais šiurkščiai pažeidžiamas kito žmogaus orumas. Tačiau nuo 2015 m. Lietuvoje įžeidimas yra dekriminalizuotas, taigi tinklaraštininkas įvykus panašiam atvejui kaip ir kiekvienas Lietuvos pilietis atsakytų bendra tvarka -, t. y. administracine tvarka pagal Administracinių nusižengimų kodekso 507 str., jeigu įžeistas valstybės pareigūnas (bauda nuo 50 iki 300 eurų), arba civiline tvarka.*

- Civilinių ginčų dėl viešai paskleistų tikrovės neatitinkančių duomenų atvejais taikoma neatitikimo tikrovei prezumpcija – kitaip tariant, žurnalistams tenka įrodyti, kad paskleista informacija atitinka tikrovę.[15]
- Įgyvendinant nuomonių įvairovės principą, visuomenės informavimo priemonėse būtina pateikti kuo daugiau viena nuo kitos nepriklausomų nuomonių.
- Vienas iš sunkiausiai Lietuvos žurnalistikoje įgyvendinamų principų yra žurnalistų nepriklausomumo principas. Labai dažnai subjektyvus požiūris, išankstinis nusistatymas, ambicijomis ar interesais paremta viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų informavimo politika tiesiogiai ar netiesiogiai trukdo žurnalistams būti nešališkiems.

Pareiga išklausyti kritikuojamą asmenį

- Kiekvienas asmuo turi teisę viešai kritikuoti valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų, taip pat pareigūnų veiklą ir yra draudžiama persekioti už kritiką.[16]
- Kritikuojamam asmeniui visada turi būti užtikrinta teisė pasisakyti ir paaiškinti viešai pateikiamą informaciją apie jį ir jo veiklą.[17]

PAVYZDYS. *Laikraštyje paskelbta informacija, kad buvęs politikas konfliktuoja su kaimynais dėl aptvertos tvoros, tačiau jo nuomonės šiuo klausimu nebuvo paklausta. Visuomenės informavimo etikos komisija įvertino, kad žurnalistas pažeidė etikos kodeksą, nes kritikuojamam asmeniui visada turi būti suteikta atsakymo teisė, o jeigu tokios galimybės nėra arba asmuo atsisako pasinaudoti atsakymo teise, būtina apie tai pranešti skelbiamoje publikacijoje visuomenei. Šį sprendimą patvirtino ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, pažymėjęs, kad žurnalistui ir viešosios informacijos rengėjui tenka pareiga kritikuojamam asmeniui sudaryti galimybę pasinaudoti atsakymo teise, o straipsnį rengę žurnalistai net nesikreipė į kritikuojamą asmenį ir nesuteikė jam teisės paaiškinti dėl publikacijoje pateikiamos informacijos apie konfliktus su kaimynais.*

Pareiga paneigti tikrovės neatitinkančią informaciją

- Jeigu tikrovės neatitinkantys duomenys buvo paskleisti per visuomenės informavimo priemonę (spaudoje, televizijoje, radijuje ir pan.), asmuo, apie kurį šie duomenys buvo paskleisti, turi teisę surašyti paneigimą, ir pareikalauti, kad šią informaciją paskleidusi visuomenės informavimo priemonė tokį paneigimą paskelbtų. Žiniasklaida, geranoriškai paskelbusi paneigimą, dažniausiai yra atleidžiama nuo žalos atlyginimo.

[15] Civilinio kodekso 2.24 str. 1 d.
[16] VIĮ 9 str.
[17] VIĮ 15 str.

- Reikalavime paneigti tikrovės neatitinkančią informaciją, gali būti nurodyta, koks turi būti paneigimo turinys.[18]
- Paneigimas turi būti paskelbtas per dvi savaites nemokamai. Jis turi būti tokios pat apimties ir paskelbtas ta pačia forma, kokia buvo paskelbta per visuomenės informavimo priemonę tikrovės neatitinkanti informacija.[19]
- Teismui konstatavus, kad žiniasklaidos priemonė pakenkė juridinio asmens dalykinei reputacijai arba pažemino žmogaus garbę ir orumą paskleisdama tikrovės neatitinkančią, netikslią ar šališką informaciją, žiniasklaida privalo tokią informaciją paneigti tokiu pačiu būdu kaip buvo paskleista pirminė informacija.

> **PAVYZDYS.** *Nacionalinio dienraščio pirmajame puslapyje kaip realus faktas buvo pateikiami tikrovės neatitinkantys teiginiai apie neva vykusius banko darbuotojo pokalbius su trečiaisiais asmenimis, galimai dalyvavusiais finansų rinkos dalyvio reketavimo schemoje. Net buvo pateikiamos tariamų pokalbių išklotinės, nors nagrinėjant bylą paaiškėjo, kad tokių pokalbių įrašų žurnalistai neturi. Teismui konstatavus, kad paskelbti teiginiai neatitinka tikrovės, o dienraštis klaidina skaitytojus, pažeidžia garbę ir orumą, redakcija paskelbė paneigimą toje pačioje dienraščio vietoje, kurioje buvo publikuotas straipsnis, t. y. laikraščio pirmajame puslapyje, vedamajame straipsnyje.*

Pareiga paisyti žurnalistikos etikos[20]

- Pagrindinė žurnalistikos etikos nuostata ta, kad teisė gauti ir skleisti informaciją, kaip viena iš pagrindinių žmogaus teisių, turi būti gerbiama, bet ją įgyvendinant privalu užtikrinti visas kitas žmogaus teises ir laisves.
- Viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai neturi laikyti informacijos nei savo nuosavybe, nei preke.
- Informacijos laisvė nesuderinama su viešosios informacijos pirkimu už pinigus ar kitokį atlygį, o informacijos vartotojas turi būti aiškiai informuojamas apie tai, kad skelbiama reklama.[21]
- Žurnalistai privalo skelbti tikslias, teisingas žinias ir įvairias nuomones, jiems yra draudžiama skleisti nuomones, kurios pažeistų teisę ir etiką.
- Žinios ir nuomonės turi būti aiškiai skiriamos.
- Žurnalistai privalo užtikrinti, kad nuomonė būtų reiškiama sąžiningai ir etiškai, sąmoningai neiškreipiant faktų ar duomenų.
- Gerbdami nuomonių įvairovę žurnalistai, viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai turi pateikti ne mažiau kaip dviejų skirtingų, tarpusavyje nesusijusių asmenų nuomones, jei informacija yra prieštaringa, neaiški arba susijusi su konfliktiniais klausimais.
- Informacija turi būti renkama ir skelbiama tik etiškais ir teisėtais būdais.

---

[18] Tokio reikalavimo paneigti, o taip pat civilinės atsakomybės sąlygas ir tvarką nustato VIĮ 44 str. bei Civilinio kodekso 2.24 str.2 d.
[19] VIĮ 44 str. bei Civilinio kodekso 2.24 str.2 d.
[20] Lietuvoje žurnalistikos etikos standartus apibrėžia nacionalinis teisės aktas – Visuomenės informavimo etikos kodeksas bei tarptautinis teisės aktas – ET Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 1003(1993) dėl žurnalistikos etikos (žr. priedą). Ši rezoliucija nustato žurnalistikos etikos principus, kurių turėtų laikytis žurnalistai visoje Europoje.
[21] VIĮ, 2 str. 41 d.

- Žurnalistikos etika taip pat įtvirtina ir žurnalisto redagavimo laisvę, t. y. tai, kad žurnalistai, viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai galutinio savo kūrinio varianto neprivalo derinti su informaciją suteikusiu asmeniu. Kita vertus, ši etikos norma yra suformuluota kaip diskrecija, taigi žurnalistas savo nuožiūra gali spręsti, ar reikia galutinį tekstą derinti su interviu davusiu asmeniu.
- Jeigu informacijos šaltinis prašo išlaikyti jo vardą paslaptyje, žurnalistai, viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai neturi teisės jo atskleisti ir tokiu atveju prisiima teisinę bei moralinę atsakomybę dėl skelbiamos informacijos patikimumo.
- Paaiškėjus, kad visuomenės informavimo priemonė pateikė netikslią arba klaidingą informaciją, būtina nedelsiant, be komentarų patikslinti netikslius ar paneigti klaidingus faktus tos pačios visuomenės informavimo priemonės adekvačioje vietoje, o ištaisius klaidas internete privalu nurodyti, kad kūrinio turinys buvo pakeistas ar papildytas.
- Žurnalistai, viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai, informuodami apie privatų asmenį, pirmenybę turi teikti privataus gyvenimo apsaugai, o informuodami apie viešąjį asmenį – visuomenės interesui.
- Žurnalistikos etika įtvirtina teisę atsakyti, kuri reiškia, kad neigiamai kritikuojamam asmeniui visada turi būti suteikta galimybė paaiškinti, patikslinti ar paneigti informaciją. Jeigu tokios galimybės nėra arba asmuo atsisako pasinaudoti šia galimybe, būtina apie tai pranešti tame pačiame kūrinyje.
- Visuomenės informavimo etikos kodeksas taip pat draudžia skelbti įtariamojo padarius nusikalstamą veiką asmens duomenis, iš kurių būtų galima nustatyti jo tapatybę.
- Jeigu dėl visuomenės interesų būtina paskelbti įtariamojo padarius nusikaltimą, kaltinamojo, teisiamojo pavardę, o vėliau jo nusikaltimo faktas neįrodomas, žurnalistai, viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai privalo nedelsdami informuoti visuomenę apie tai, kad tas asmuo nekaltas.

> **PAVYZDYS.** *Pareigūnai sulaikė įtariamąjį dėl rezonansinio nusikaltimo, žurnalistai apie tai paskelbia, nurodydami ir įtariamojo vardą ir pavardę. Vėliau teismas įtariamąjį išteisina, nesant nusikalstamos veikos sudėties ar neįrodžius, kad jis dalyvavo padarant nusikaltimą. Žiniasklaidos priemonė privalo pranešti, jog priimtas išteisinamasis nuosprendis, taip pat, esant galimybei (jei informacija buvo paskelta interneto portale) atnaujinti archyve esantį straipsnį, nurodant, kad įtarimai nepasitvirtino.*

5. Civilinė teisė

- Kilus teisminiams ginčams visuomenės informavimo srityje, dažniausiai jie sprendžiami civilinės teisės priemonėmis. Paprastai ginčai kyla dėl saviraiškos laisvės ir kitų asmens teisių (teisės į pagarbą žmogaus garbei bei orumui (dalykinei reputacijai), teisės į atvaizdą, teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą ir kt.) Jie sprendžiami vadovaujantis pusiausvyros tarp šių teisių principu neteisminiais arba teisminiais būdais.
- Konstitucija ir Civilinis kodeksas numato, kad sprendžiant saviraiškos laisvės ir kitų pamatinių žmogaus teisių koliziją, gali būti ribojama informacijos laisvė. Teisinius informacijos laisvės ribojimus būtina skirti nuo cenzūros.

- Konstitucinis terminas „cenzūra“ reiškia procedūrą, kurios laikantis visos planuojamos publikacijos ir kiti visuomenės informavimo produktai turi būti pateikiami valstybės institucijai, tikrinančiai jų turinį ir leidžiančiai (ar neleidžiančiai) juos skelbti. Konstitucijos 44 straipsnyje įtvirtintas cenzūros draudimas.
- Konstitucijos 25 straipsnyje įvardijamos trys grupės teisėtų saviraiškos laisvės ribojimų:

  1) būtini apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir orumui, privačiam gyvenimui, dorovei;

  2) būtini ginti konstitucinei santvarkai;

  3) laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją yra nesuderinama su nusikalstamais veiksmais, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos ir diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija.
- Galimybė riboti saviraiškos laisvę atsiranda tik kartu esant trims sąlygoms (vadinamas „trijų pakopų testas“):

  1) jeigu toks ribojimas yra teisėtas, t. y. numatytas įstatymo;

  2) jeigu tokiu įstatyme numatytu ribojimu yra siekiama apsaugoti vieną ar kelis šio straipsnio 2 dalyje numatytas vertybes;

  3) jeigu toks apribojimas yra būtinai reikalingas demokratinėje visuomenėje.[22]

Privataus gyvenimo neliečiamumas[23]

- Informaciją apie žmogaus privatų gyvenimą galima skelbti be jo sutikimo trimis atvejais:

  1) kai informacija padeda atskleisti įstatymų pažeidimus ar nusikaltimus;

  2) kai informacija yra pateikiama viešai nagrinėjant bylą;

  3) kai informacija atskleidžia visuomeninę reikšmę turinčias viešojo asmens privataus gyvenimo aplinkybes ar asmenines savybes. Tačiau šių taisyklių negalima taikyti pažodžiui, ignoruojant bendrąsias teisės į privataus gyvenimo apsaugą normas.

> **PAVYZDYS.** *Viešame teismo posėdyje paskelbtos informacijos apie aukštos pareigūnės vaikui priteistus alimentus bei kitas šeimos gyvenimo aplinkybes, atpasakojimas laikraščio publikacijoje, buvo pripažintas asmens teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą pažeidimu ir ieškovei buvo priteista už šį teisių pažeidimą neturtinė žala.*

- Teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą pažeidimai civilinėse bylose yra pripažįstami, jei nustatoma penkių juridinių faktų visuma:

  1) informacijos paskleidimo faktas;

  2) paskleista informacija būtent apie ieškovą;

  3) paskleista informacija apie žmogaus privatų gyvenimą;

  4) informacija paskleista be asmens sutikimo;

  5) informacija paskleista nesant teisėto visuomenės intereso.

---

[22] Trijų pakopų testas išplaukia iš Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 str. 2 d. bei yra išplėtotas Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje.
[23] CK 2.23 str.

Teisės į viešojo asmens privataus gyvenimo neliečiamumą problema

- Lietuvos įstatymai ne visiškai aiškiai apibrėžia viešojo asmens sąvoką. Viešiesiems asmenims yra priskiriami ne tik valstybės politikai, bet ir visuomeninėje ar politinėje veikloje dalyvaujantys asmenys, taip pat tie, kurių nuolatinė veikla turi reikšmės viešiesiems reikalams.[24] Visgi kokia ir kokio intensyvumo turi būti asmens visuomeninė veikla, kokios turi būti viešojo asmens pareigos ar padėtis visuomenėje – įstatymuose neįvardijama. Pagal minėtąsias įstatymo nuostatas galima atskleisti beveik bet kurio visuomeninėje ar politinėje veikloje dalyvaujančio asmens privatų gyvenimą.

- Nors žiniasklaidos pareiga yra nagrinėti visuomenės intereso temas bei informuoti apie viešuosius asmenis, įskaitant ir jų privatų gyvenimą, viešasis asmuo taip pat turi teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą.

- Rasti balansą tarp poreikio informuoti visuomenę ir neperžengti privatumo ribų gali būti sudėtinga: Lietuvos Aukščiausiais Teismas yra nurodęs, kad nustatydami viešojo asmens privataus gyvenimo apsaugos ribas teismai turėtų atsižvelgti į visuomeninio ir politinio gyvenimo situaciją, asmenų įtaką visuomenei ir į Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką.[25] Todėl redakcijose priimant sprendimus dėl viešojo asmens privataus gyvenimo nušvietimo, svarbios dvi aplinkybės:

Pirma, diskusijos tema.

Tuo atveju, kai įsibrovimas į asmens privatų gyvenimą yra susijęs su vieša diskusija visuomenei svarbiu klausimu, saviraiškos laisvės ribojimai bus minimalūs.

> **PAVYZDYS.** *Kai spaudoje diskutuojama dėl visai visuomenei svarbių įstatymų priėmimo, pateisinamas visuomenės interesas įsibrauti į vieno ar kito Seimo nario privataus gyvenimo neliečiamumą tikintis, kad atskleistos aplinkybės paaiškins įstatymų priėmimo siekius ir motyvus.*

Antra, tai asmens, kuris įsikiša į kito privatumą, ir to asmens, į kurio privatumą įsikišama, statusas.

Jei nustatomas bulvarinis žiniasklaidos priemonės pobūdis ir jos interesas tenkinti visuomenės smalsumą, o ne pagrįstą norą žinoti, tai žiniasklaida gali būti pripažinta pažeidusi privataus gyvenimo neliečiamumą, net jei kalba eina apie viešąjį asmenį.

> **PAVYZDYS.** *Seimo narys kreipėsi į teismą dėl televizijos laidoje paskelbtos informacijos apie nesantuokinius politiko vaikus pripažinimo pažeidžiančia asmens teisę į privataus gyvenimo slaptumą. Bylą išnagrinėjęs teismas konstatavo, kad pramoginėje laidoje informacija apie galimai nesantuokinius vaikus buvo pateikiama humoristine forma, todėl susidaro įspūdis, kad ši informacija nėra pakankamai patikima, o žinių paskleidimo būdas rodo, jog informacija buvo siekiama ne sukelti viešąją diskusiją ir išanalizuoti klausimus, susijusius su galimais viešųjų ir privačių interesų konfliktais, o pateikti neįprastą pikantišką informaciją apie asmens privatų gyvenimą. Įvertinęs informacijos turinį bei jos pateikimo kontekstą, teismas padarė išvadą, kad esant visuomeniškai svarbioms aplinkybėms informacijos apie viešojo asmens turimus nesantuokinius vaikus pateikimas gali būti laikomas teisėtu ir pagrįstu visuomenės interesu žinoti apie renkamo politiko asmenines savybes, tačiau nagrinėjamoje byloje informacija buvo teikiama ne visuomeninės diskusijos skatinimui, galimų pažeidimų nustatymui, o išimtinai smalsumui patenkinti ir pasišaipyti iš ieškovo, nes informacijos apie galimai turimus nesantuokinius vaikus kontekstas yra akivaizdžiai pašaipus ir žeminantis.*

[24] VIĮ 2 str. 77 punktas.
[25] LAT 2015-01-13 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 57/2015, LAT teisėjų išplėstinės kolegijos 2008-01-02 nutartis civilinėje byloje *S. Š. ir V. Š. v. UAB „L. r.“*, bylos Nr. 3K-7-2/2008., EŽTT 2007-04-04 sprendimas byloje *Lombardo and others v. Malta*, peticijos Nr. 7333/06 etc.

- Civilinėje teisėje nustatyta, kad informaciją apie asmens privatų gyvenimą atsižvelgiant į asmens einamas pareigas ar padėtį visuomenėje galima skleisti, jei tai atitinka teisėtą ir pagrįstą *visuomenės interesą* tokią informaciją žinoti.[26]

  1) Teisėtas visuomenės interesas suprantamas kaip visuomenės teisė gauti informaciją apie viešojo asmens privatų gyvenimą tais atvejais, kai būtina apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves nuo neigiamų padarinių.

  2) Pagrįstumas kyla iš paskleistos informacijos vertinimo ir nustatomas vadovaujantis protingumo kriterijumi. Pagal šį kriterijų, teismai smalsumą pripažįsta nepakankamu pagrindu viešinti net ir viešojo asmens privatų gyvenimą. Privačių faktų paviešinimas gali būti laikomas pagrįstu, jei būtų akivaizdus siekis informuoti visuomenę apie jai aktualius dalykus ir būtų nustatytas primygtinis socialinis poreikis tokią informaciją žinoti.

- Kilus ginčui po to, kai žiniasklaida paskleidžia informaciją apie aktyviai dalyvaujančio politikoje arba šiaip žinomo visuomenėje asmens privatų gyvenimą be sutikimo, žiniasklaida teisme turi įrodyti ne tik to asmens viešumą (1), bet ir tai, kad paskleistoji informacija gali daryti įtaką (būti svarbi) visuomenei (2). Šiuo atveju nagrinėjant bylas visuomenės interesas turi būti įvertintas kaip ne menamas, bet realus.[27]

> **PAVYZDYS.** *Ieškovas kreipėsi į teismą ir nurodė, kad dienraštyje išspausdintoje publikacijoje su bendraja rubrika „Juos vadina gėjais“ stambiu šriftu buvo parašytas jo vardas ir pavardė bei pateikta didelio formato jo nuotrauka. Ieškovas teigė, kad straipsnyje buvo pateikta informacija apie jo privatų gyvenimą ir prašė priteisti iš atsakovo neturtinę (moralinę) žalą. Teismas ieškinį patenkino ir priteisė iš atsakovo neturtinę žalą už informacijos apie ieškovo privatų gyvenimą ir nuotraukos paskelbimą be jo sutikimo, nes informacija apie ieškovo seksualinę orientaciją ir asmeninės nuotraukos patenka į privataus gyvenimo sampratą. Atsakovas savo ruožtu įrodinėjo, kad ieškovas yra viešasis asmuo, nes jis žinomas visuomenėje, filmuose ir spektakliuose vaidinęs aktorius, vedęs televizijos laidas, režisavęs masinius renginius, todėl visuomenė turinti teisę žinoti apie jo privatų gyvenimą, bet teisėjų kolegija konstatavo: „Tam, kad visuomeninėje ir politinėje veikloje dalyvaujančius asmenis būtų galima pripažinti viešaisiais asmenimis, būtina pateikti faktus, jog tas jų dalyvavimas daro įtaką politiniam ir visuomeniniam gyvenimui. Paskleidęs be sutikimo informaciją apie tokio asmens privatų gyvenimą informacijos skleidėjas turi įrodyti ne tik to asmens viešumą (1), bet ir tai, kad paskleistoji informacija gali daryti įtaką visuomenei (2). Kolegija priėjo prie išvados, kad paskleista informacija apie ieškovo privatų gyvenimą pagrįstai nepripažinta visuomenės interesu, nes atsakovas neįrodė, kad nepaskelbus informacijos apie ieškovo seksualinę orientaciją kiltų grėsmė kitų asmenų teisėms ir laisvėms.*

- Viešojo asmens kritikos ribos yra platesnės nei privataus asmens[28]

- Kuo asmuo yra įtakingesnis ir užima aukštesnę padėtį valstybėje ir visuomenėje, tuo jo kritikos ribos yra platesnės.

- Už nuomonę, pareikštą apie viešąjį asmenį, atsakomybė gali būti taikoma tik tada, jei teise reikšti nuomonę buvo piktnaudžiaujama. Nustatant piktnaudžiavimo faktą, atsižvelgiama į nuomonę skleidusiojo asmens tikslus, nuomonės reiškimo būdą ir kitas aplinkybes.

---

[26] LAT 2000-09-13 nutartis civilinėje byloje *S. K. v. UAB „N. A.“*, bylos Nr. 3K-807/2000, LAT 2012-11-15 nutartis civilinėje byloje *R. C. ir A. C. v. UAB „Tele-3“ ir UAB „TV PRO media“*, bylos Nr. 3K-3-481/2012.
[27] LAT 2000-09-13 nutartis civilinėje byloje S. K. v. UAB „N. A.“, bylos Nr. 3K-807/2000.
[28] EŽTT 1986-07-08 sprendimas byloje Lingens v. Austria, peticijos Nr. 9815/82.

- Kai apie viešąjį asmenį paskleidžiami akivaizdžiai tikrovės neatitinkantys, jo garbę ir orumą žeminantys duomenys, yra taikoma civilinė atsakomybė, t. y. turtinės ir neturtinės žalos atlyginimas bei kiti asmens teisių gynimo būdai (pripažinimas, kad paskleisti tikrovės neatitinkantys ir asmens garbę bei orumą žeminantys duomenys, įpareigojimas tokius duomenis paneigti ir pan.).

> **PAVYZDYS.** *Ieškovė kreipėsi į teismą su ieškiniu dėl teisės į privatų gyvenimą gynimo ir neturtinės žalos atlyginimo. Ji nurodė, kad dienraštyje buvo išspausdinta keletas straipsnių su jos nuotrauka ir paskelbta teiginių apie jos privatų gyvenimą; nepilnamečio sūnaus vardas ir pavardė, faktas, kad sūnaus išlaikymui teismas priteisė alimentus iš jo tėvo, taip pat žinios apie tai, kaip buvo nustatyta vaiko pavardė. Teismas ieškovės ieškinį patenkino ir nustatė, kad nors ieškovė yra viešasis asmuo (aukštas pareigas einanti pareigūnė), bet „pareiškime nurodyti teiginiai, kurių paskleidimą ji prašo pripažinti teisės į privatų gyvenimą pažeidimu, yra susiję su santykiais šeimoje ir išlaikymo vaikui klausimo sprendimu, todėl neabejotinai priskirtini privataus gyvenimo kategorijai ". Teismas konstatavo, kad dienraštis pažeidė ieškovės teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą, ir priteisė jai neturtinės žalos atlyginimo bei teismo išlaidas. Šis sprendimas buvo viešosios informacijos skleidėjo skundžiamas apeliacine ir kasacine tvarka, bet Lietuvos Aukščiausiais Teismas jį paliko nepakeistą.*

Teisė į atvaizdą[29]

- Žurnalistai, norėdami fotografuoti ar filmuoti, taip pat atgaminti, demonstruoti, spausdinti, parduoti ar kitaip paskleisti vaizdo medžiagą, kurioje užfiksuotas asmuo (visą ar dalį nuotraukos/filmuotų kadrų), privalo gauti to asmens sutikimą.
- Draudžiama skelbti nepilnamečių asmenų nuotraukas ar filmuotą medžiagą, neturint jų tėvų sutikimo.
- Mirusio asmens atvaizdas gali būti naudojamas tik gavus artimųjų – sutuoktinio, vaikų ar tėvų – sutikimą.

> **PAVYZDYS.** *Dienraštyje pasirodė publikacija, kurioje pasakota apie globėjų kovą dėl vaikų. Jų tėvai mirė apsinuodiję narkotinėmis medžiagomis. Straipsnis buvo iliustruotas mirusios poros nuotrauka. Ją žiniasklaidai pateikė mirusios moters tėvai. Ieškovai prašė pripažinti, kad publikuodama šią nuotrauką, žiniasklaida pažeidė jų velionio sūnaus ir jų šeimos teisę į privatų gyvenimą. Bylą išnagrinėjęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad mirusio asmens nuotrauką, padarytą jam esant gyvam, galima demonstruoti ar kitaip platinti tik jo sutuoktinio, tėvų ar vaikų sutikimu, išskyrus atvejus, kai asmuo davė tokį sutikimą būdamas gyvas. Tuo atveju, kai nuotraukoje pavaizduoti du asmenys, tokiai nuotraukai publikuoti reikia abiejų asmenų, o kai šie yra mirę, – abiejų jų artimųjų sutikimo. Be to, išplėstinė teisėjų kolegija nusprendė, kad pagal byloje nustatytas aplinkybes nėra pagrindo daryti išvados, jog ginčo nuotraukos publikavimas pateisinamas teisėtu ir pagrįstu visuomenės interesu. Nurodyta nuotrauka buvo tiesiog straipsnio iliustracija, o prioritetas turi būti suteiktas teisei į privatų gyvenimą, be kita ko, teisei į atvaizdą, o ne laisvei skleisti informaciją arba visuomenės teisei žinoti.*

- Vis dėlto, teisė į atvaizdą nėra absoliuti. Žiniasklaidoje kasdien publikuojama dešimtys nuotraukų ar kitokių vaizdų ir suprantama, kad ne visais atvejais yra galimybė gauti sutikimus.

[29] Civilinis kodeksas, 2.22 str.

- Numatyti trys atvejai,[30] kuomet nereikia asmens sutikimo atgaminti, parduoti, demonstruoti, spausdinti jo atvaizdą, taip pat jį fotografuoti:

  1) jeigu asmens veiksmai susiję su asmens visuomenine veikla arba jo tarnybine padėtimi;

  2) jeigu asmens veiksmai atliekami teisėsaugos institucijų reikalavimu;

  3) jeigu fotografuojama viešose vietose.

- Kalbant apie teisę į atvaizdą, svarbus privačios teritorijos ir viešosios vietos sąvokų supratimas. Lietuvos Aukščiausiais Teismas yra sukūręs *nuošalios vietos* koncepciją, pagal kurią tam tikrose iš esmės viešose vietose (erdvėse) esantis žmogus dėl specifinės tų vietų paskirties taip pat gali tikėtis privatumo, nors tos erdvės yra prieinamos kitiems asmenims ir tam konkrečiam asmeniui nuotraukoje ar filmuotoje medžiagoje nepriklauso.[31]

> **PAVYZDYS.** *Teismas nusprendė, kad formaliai neįteisintas nudistų paplūdimys laikytinas vieta, kuriai pripažintinas nuošalios, neviešos vietos statusas. Šioje byloje teismas padarė išvadą: „atsakovas, nufotografuodamas ieškovus neoficialiai veikiančiame nudistų paplūdimyje, nedėvinčius maudymosi kostiumų, ir be jų sutikimo išspausdindamas ginčo nuotraukas savo leidžiamame dienraštyje, be kita ko, komerciniais interesais ir skaitytojų smalsumo patenkinimo tikslais pasitelkdamas etiškumo reikalavimų neatitinkantį informacijos apie ieškovų privatų gyvenimą paviešinimo būdą ir pažeidė ieškovų teisę į atvaizdą ir kartu teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą“.*

Slaptas įrašinėjimas ir dronų naudojimas

- Slapta sekti asmenis, naudojant įvairius sekimo įrengimus, įskaitant dronus, Lietuvoje yra draudžiama. Tokius veiksmus galima atlikti tik turint teismo leidimą. Lietuvos aukščiausiasis teismas yra nagrinėjęs bylą, kurioje buvo nustatyta, kad žurnalistų vykdytas slaptas žinomo asmens stebėjimas yra teisės pažeidimas.[32]

- Norintiems naudoti dronus žurnalistams reikalingas atskiras leidimas, jeigu droną norima skraidinti virš tankiai gyvenamų teritorijų ir arčiau kaip 50 m nuo pašalinių žmonių ir objektų, oro uostų ir kitų strateginių objektų. Be to, toks leidimas yra reikalingas visiems skrydžiams virš 120 metrų nevaldomoje oro erdvėje.[33]

- Dronais fiksuojant privačius asmenis būtinas gauti jų leidimas nuotraukas viešinti.

- Nebus teisės pažeidimo, jeigu viešo renginio metu naudojami dronai informacijai fiksuoti.

Garbės ir orumo (dalykinės reputacijos) pažeidimai[34]

- Asmens garbės ir orumo pažeidimai nustatomi, jeigu įrodoma keturių juridinių faktų visuma:

  1) duomenų paskleidimo faktas;

  2) faktas, kad paskleistieji duomenys yra apie ieškovą;

  3) faktas, kad paskleistieji duomenys žemina garbę ir orumą;

  4) faktas, kad paskleistieji duomenys neatitinka tikrovės.

---

[30] Civilinio kodekso 2.22 str. 2 d.
[31] LAT 2009-02-13 nutartis civilinėje byloje *D. M. ir L. M. v. UAB „E. ž.“*, bylos Nr. 3K-3-26/2009.
[32] LAT 2008-08-14 nutartis civilinėje byloje *Ž. Ž. v. UAB „E. ž. “ir UAB „L. r. “*, bylos Nr. 3K-3-393/2008.
[33] Civilinės aviacijos administracijos direktoriaus įsakymas „Dėl bepiločių orlaivių naudojimo taisyklių patvirtinimo”.
[34] Civilinis kodekas, 2.24 str.

- Kilus ginčui dėl viešai paskleistos informacijos teisingumo, preziumuojama visuomenės informavimo priemonių kaltė, t. y. laikoma, kad žiniasklaida paskleidė asmens garbę ir orumą (dalykinę reputaciją) žeminančius duomenis, kurie neatitinka tikrovės.
- Žiniasklaidos darbuotojams teismo posėdžio metu tenka įrodyti, kad jie savo profesinę žurnalistų pareigą atliko profesionaliai, sąžiningai, laikydamiesi žurnalistikos etikos ir visuomenės informavimo principų.
- Civilinėse bylose dėl garbės ir orumo gynimo svarbiausias klausimas yra atskirti žinią nuo nuomonės. Kai nuomonė reiškiama neturint faktinio pagrindo arba turint tikslą pažeminti žmogų ar pakenkti juridiniam asmeniui – laikoma, kad žurnalistai piktnaudžiauja saviraiškos laisve, o nuo tokio piktnaudžiavimo nukentėjęs asmuo gali reikalauti civilinės atsakomybės.

> **PAVYZDYS.** *Laikraštis paskelbė publikaciją, kurioje nurodė konkrečią teisėsaugos instituciją, kurią pavadino „nusikalstama organizacija, dengiančia organizuotą nusikalstamumą". Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba paskelbė, kad redakcija nepateikė objektyvių duomenų, kurie įrodytų paskelbtos informacijos teisingumą ir pagrįstumą, o teisėsaugos apkaltinimas esant nusikalstama organizacija ir dengiant organizuotą nusikalstamumą negali būti vertinamas kaip objektyvi kritika, todėl buvo konstatuota, kad paskelbta žinia pažeidė ir peržengė teisės skleisti informaciją ribas, laikraščio veiksmai įvertinti kaip piktnaudžiavimas saviraiškos laisve.*

Civilinė atsakomybė (turtinės ir neturtinės žalos atlyginimas)

- Yra trys atvejai, kai visuomenės informavimo priemonė privalo atlyginti tiek turtinę, tiek ir neturtinę žalą, padarytą paskleidus tikrovės neatitinkančius ir asmens garbę bei orumą (dalykinę reputaciją) žeminančius duomenis:

  1) kai paskelbti duomenys žinant apie jų melagingumą, t. y., kai visuomenės informavimo priemonė žinojo ar turėjo žinoti, kad duomenys neatitinka tikrovės;

  2) kai tokius duomenis paskleidė visuomenės informavimo priemonės darbuotojai;

  3) kai visuomenės informavimo priemonė paskleidė duomenis anonimiškai ir atsisako nurodyti juos suteikusį asmenį – informacijos šaltinį. Visais kitais atvejais žalą atlygina ją paskleidęs asmuo.[35]

- Analogiškai žalos atlyginimo klausimas yra sprendžiamas, kai yra be teisėto ir pagrįsto visuomenės intereso paviešinami privataus gyvenimo faktai.
- Galimai padarytos žalos dydį kiekvienu atskiru atveju nustato teismas, nagrinėjantis bylą dėl tikrovės neatitinkančios ar garbę ir orumą žeminančios informacijos paviešinimo. Vis dėlto, prieš priimdami sprendimus, teismai rekomenduoja kilusius ginčus baigti taikiai.

[35] VIĮ 54 str. 2 d.

Atleidimas nuo civilinės atsakomybės

- Jei teismas nustato, kad žurnalistas ar žiniasklaidos priemonė paskleidė tikrovės neatitinkančią informaciją, bet redakcija gali įrodyti, kad siekdama patenkinti visuomenės poreikį žinoti veikė sąžiningai (tikrino žinias ir rėmėsi kiek galima daugiau nepriklausomų šaltinių), žurnalistas ar žiniasklaidos priemonė paprastai yra atleidžiami nuo civilinės atsakomybės.[36] Tokią galimybę įstatymų leidėjas numatė atsižvelgdamas į žiniasklaidos darbo specifiką – jos siekį kuo skubiau paskelbti visuomenei aktualią informaciją, kai delsimas pražūtingas informacijos aktualumui ir visuomenės interesams.
- Asmuo, paskleidęs tikrovės neatitinkančius duomenis, yra atleidžiamas nuo civilinės atsakomybės, jeigu yra trys būtinos sąlygos:

  1) tokie duomenys yra paskelbti apie viešąjį asmenį ir jo veiklą;

  2) tokius duomenis paskelbęs asmuo įrodo, kad veikė sąžiningai;

  3) tokius duomenis paskelbęs asmuo siekė supažindinti visuomenę su viešuoju asmeniu ir jo veikla.[37]
- Atleidimas nuo civilinės atsakomybės galimas, kai nagrinėjama asmens garbės ir orumo arba juridinio asmens dalykinės reputacijos gynimo byla ir tik kai reikalaujama priteisti turtinę ar neturtinę žalą.[38]
- Kai ginčas kilęs dėl teisės į privataus gyvenimo ar teisės į atvaizdą neliečiamumo, įstatymas nenumato atleidimo nuo civilinės atsakomybės.
- Teismas, nagrinėdamas tokį ginčą, turi galimybę atleisti informaciją paskleidusį asmenį nuo civilinės atsakomybės (turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo), bet tai nereiškia, kad asmuo, paskleidęs tikrovės neatitinkančius duomenis, yra atleidžiamas nuo tokių duomenų paneigimo ar kad viešasis asmuo, apie kurį tokie tikrovės neatitinkantys duomenys buvo paskleisti, negali reikalauti ištaisyti klaidas, reikalauti pašalinti tikrovės neatitinkančius teiginius iš interneto erdvės ir pan.

> **PAVYZDYS.** *Televizijoje parodytame reportaže paskleista žurnalisto šaltinio liudijimu paremta informacija apie tariamą viešojo asmens smurtavimą ir seksualinį priekabiavimą. Byloje nustatyta, jog tai, kad žurnalisto šaltinis kreipėsi į valstybės institucijas dėl viešojo asmens smurtavimo ir seksualinio priekabiavimo, nėra pakankama teigti, jog šaltinis yra sąžiningas kalbėdamas apie savo patirtą smurtą ir priekabiavimą. Šioje byloje, nesant kitų pagrįstų įrodymų, nustatyta, kad laidos vedėja piktnaudžiavo savo teise viešai skleisti informaciją ir peržengė ieškovo, kaip viešojo asmens, kritikos ribas.*

6. Asmens duomenų apsauga

- Nuo 2018 m. gegužės 25 d. Europos Sąjungoje taip pat ir Lietuvoje įsigaliojęs Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas (toliau – Reglamentas) įpareigoja Europos Sąjungos nares suderinti teisę į asmens duomenų apsaugą su teise į saviraiškos ir informacijos laisvę, įskaitant duomenų tvarkymą žurnalistikos tikslais.

[36] Civilinio kodekso 2.24 str. 6 d.
[37] Civilinio kodekso 2.24 str. 6 d.
[38] Civilinio kodekso 2.24 str. 6 d.

- Kaip yra laikomasi Reglamento visuomenės informavimo srityje, stebi Žurnalistų etikos inspektorius.
- Jau per pirmuosius Reglamento įgyvendinimo mėnesius, Lietuvos žurnalistai pradėjo susidurti su įvairiais teisės į informaciją ribojimais.

> **PAVYZDYS.** *Nuo 2018 m. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija nutarė nebeskelbti archyvinių privačių interesų deklaracijų duomenų, o tai neigiamai veikia pastangas stiprinti viešojo sektoriaus skaidrumą ir korupcijos prevenciją, taip pat riboja žodžio laisvę ir visuomenės teisę būti informuotai. Tačiau Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 95/46/EB 29 straipsnio darbo grupė yra paskelbusi, kad visuomenės interesas nėra tapatus viešajam interesui, todėl viešai skelbiamų asmens duomenų apimtis gali skirtis nuo tos, kuri yra pateikiama kompetentingoms institucijoms. Pagal Vyriausiojo archyvaro patvirtintą tvarką nebeaktualūs privačių interesų deklaracijų duomenys gali būti saugomi trejus metus po pakeitimo, be to, valstybinei tarnybai pasibaigus, asmuo turi teisę prašyti nutraukti jo deklaracijos viešą skelbimą. Valstybinė asmens duomenų inspekcija mano, kad pagal esamą viešųjų ir privačių interesų deklaravimo teisinį reglamentavimą asmens duomenų paskelbimas viešai kelia didelę grėsmę asmens privatumui, todėl visais atvejais turi būti įvertinama, ar ši priemonė proporcinga siekiamiems tikslams, atsižvelgiant į poveikį ne tik asmeniui, kurio duomenys skelbiami, bet ir kitiems asmenims, taip pat į tai, kad vieną kartą paskelbus asmens duomenis viešai, prarandama galimybė kontroliuoti tolesnį jų panaudojimą, taigi tokio paskelbimo pasekmės gali būti neprognozuojamos.*

Teisė būti pamirštam

- Reglamente įtvirtinta „teisė būti pamirštam“ sudaro galimybę pašalinti iš viešumos privataus asmens duomenis tuo atveju, kai nėra visuomenės intereso tokius duomenis skelbti ir asmuo reikalauja tokius duomenis pašalinti.
- Daugelis „teisės būti pamirštam“ nuostatų yra netaikomos, kai duomenų tvarkymas yra būtinas, siekiant pasinaudoti teise į saviraiškos ir informacijos laisvę.

> **PAVYZDYS I.** *2014 m. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas išnagrinėjo bylą dėl teisės būti pamirštam, kurioje nusprendė, kad JAV kompanija „Google“, gavusi asmens prašymą, turi redaguoti tam tikrus paieškos rezultatus ir kai kuriuos duomenis pašalinti iš šios paieškos rezultatų. ESTT nurodymu, gavus asmens prašymą neadekvati, nesvarbi ir neaktuali informacija apie asmenį turi būti pašalinama iš paieškos rezultatų. Kiekvienu atveju redakcija turėtų individualiai vertinti, ar duomenų subjektas turi teisę „būti pamirštas“ ir ar ši informacija nėra susijusi su viešuoju interesu ir ar visuomenė turėtų teisėtą ir pagrįstą interesą tokią informaciją žinoti.*

> **PAVYZDYS II.** *Europos Žmogaus Teisių Teismas taip pat laikosi nuomonės, kad asmens teisė į privataus gyvenimo gerbimą apima asmens teisę į tai, kad po tam tikro laiko būtų pamiršti jo padaryti pažeidimai. Antai 2012 m. byloje M. M. v. The United Kingdom šis teismas padarė išvadą, kad informacijos apie pareiškėjo įspėjimus apie prieš 12 metų padarytus teisės nusižengimus atskleidimas yra traktuotinas kaip teisės į privataus gyvenimo gerbimą pažeidimas. Taigi su tolima praeitimi susijęs nuteisimas ar įspėjimas tampa asmens privačiu gyvenimu ir turi būti gerbiamas asmens noras tokios informacijos neskelbti įgyvendinant jo „teisę būti pamirštam“.*

- Teisė būti pamirštam netaikoma, jeigu asmuo nuteistas dėl nusikaltimo.[39]

> **PAVYZDYS.** *Prieš 10 metų naujienų portalas paskelbė informaciją apie viešai išnagrinėtą baudžiamąją bylą. Bausmę atlikęs nuteistasis kreipėsi į redakciją, prašydamas pašalinti šią informaciją, nes įvedus jo vardą ir pavardę į paieškos sistemas rodomi seni straipsniai. Naujienų portalas prašymo nepatenkino, o dėl informacijos pašalinimo pasiūlė kreiptis į paieškos sistemas administruojančias bendroves, tokias kaip „Google", „Yahoo" ir kt.*

7. Komercinė teisė

Komercinių paslapčių apsauga

- Valstybės ir savivaldybių institucijoms bei įstaigoms, taip pat ir kitoms įstaigoms, įmonėms ir organizacijoms draudžiama žiniasklaidai bei kitiems asmenims teikti tokią informaciją:

  1) valstybės paslaptis;

  2) tarnybos paslaptis;

  3) profesines paslaptis;

  4) komercines paslaptis;

  5) banko paslaptis;

  6) privataus pobūdžio informaciją.[40]

- Komercinę paslaptį sudaro tokia informacija, kuri atitinka šiuos būtinuosius kriterijus:

  1) nėra visuotinai žinoma ar laisvai prieinama tretiesiems asmenims;

  2) turi komercinę (gamybinę) vertę;

  3) yra saugoma;

  4) jos įslaptinti nedraudžia įstatymas.[41]

- Nustatant, ar informacija yra komercinė paslaptis, teisiškai reikšminga yra tai, ar informacijos savininkas ėmėsi protingų pastangų ją apsaugoti. Tokios pastangos gali būti ir fizinės (pvz., informacija saugoma seife, rakinamoje spintoje; saugoma teritorija ir pan.), ir techninės (pvz., įvairūs kodai, slaptažodžiai, vaizdo stebėjimas ir pan.), ir teisinės (pvz., įmonės vadovas patvirtina komercinių paslapčių sąrašą ir pasirašytinai įpareigoja įmonės darbuotojus tokią informaciją saugoti; įmonės valdyba sudaro atitinkamas komercinių (gamybos) paslapčių saugojimo taisykles) ar kitokios priemonės.[42]

- Savininko kaip konfidenciali įvardijama, bet akivaizdi ar lengvai pasiekiama (pvz., viešai skelbiami įmonės finansinės atskaitomybės duomenys, vieša informacija apie akcininkus, naujus projektus, verslo partnerius ir kt.) informacija laikytina nekonfidencialia ir už jos atskleidimą, paviešinimą ar panaudojimą teisinių padarinių nekyla.[43]

---

[39] ESTT 2003-11-06 sprendimas byloje *Lindqvist*, Nr. C-101/01, EU:C:2003:596, § 25 etc.
[40] VIĮ 18 str. 1 d.
[41] Civilinio kodekso 1.116 str. 1 d.
[42] LAT 2012-06-26 nutartis civilinėje byloje *G. V. v. UAB „J. W. T."*, bylos Nr. 3K-3-350/2012; 2012-07-04 nutartis civilinėje byloje *UAB „D." v. UAB „Ch."*, bylos Nr. 3K-3-326/2012 etc.
[43] Civilinio kodekso 1.116 str. 2 d.

8. Administracinė teisė

Jei trukdoma žurnalistams dirbti

- Administracinių nusižengimų kodekse numatoma atsakomybė už trukdymą žurnalistui atlikti savo profesines pareigas bei už atsisakymą suteikti informaciją.
- Drausminė arba administracinė atsakomybė tokiu atveju gali būti taikoma valstybės ir savivaldybių institucijų darbuotojams, kai

  1) veiksmais ar neveikimu trukdoma žurnalistams atlikti profesines pareigas;

  2) neteisėtai atsisakoma pateikti viešąją informaciją visuomenės informavimo priemonių atstovams.
- Už šiuos nusižengimus atsako tik valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų, kitų biudžetinių įstaigų vadovai.[44]
- Privačių įmonių darbuotojai dėl trukdymo gauti informaciją neatsako.
- Neteisėtas atsisakymas teikti informaciją užtraukia valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų vadovams baudą nuo 20 iki 140 eurų, o pakartotinai padarytas toks administracinis nusižengimas – baudą nuo 50 iki 300 eurų.[45]

Žiniasklaidai taikoma administracinė atsakomybė

- Administracinėje teisėje už tam tikrus pažeidimus numatyta taikyti atsakomybę (įspėjimai, baudos) ir žiniasklaidos organizacijoms, žiniasklaidos priemonių vadovams ar kitiems jų paskirtiems atsakingiems asmenims.
- Už neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo ir (ar) skleidimo reikalavimų pažeidimą Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba gali skirti baudą nuo 300 iki 850 eurų, o už pakartotinį pažeidimą – nuo 900 iki 2000 eurų.[46] Už tą patį pažeidimą radijo ir televizijos programose, jų vadovams arba kitiems atsakingiems asmenims gali būti skiriamas įspėjimas arba bauda nuo 550 iki 1500 eurų, o nusižengus pakartotinai – bauda nuo 1500 iki 4300 eurų. Baudos radijo ir televizijos programų vadovams skiriamos Lietuvos radijo ir televizijos komisijos sprendimu.
- Jei žiniasklaidos priemonė nepaiso Ryšių reguliavimo tarnybos nurodymų iš savo internetinio puslapio pašalinti ar panaikinti galimybę pasiekti patyčių vaizdinę informaciją, taip pat informaciją, kurią draudžiamą skleisti pagal Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymą, jai gali būti skiriama bauda nuo 200 iki 640 eurų, o už pakartotinį pažeidimą – bauda nuo 670 iki 1450 eurų.[47]
- Už reklamos naudojimo reikalavimų ir draudimų nesilaikymą Konkurencijos taryba bei Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba žiniasklaidos priemonėms gali skirt baudas nuo 300 iki 560 eurų.[48]

[44] ATN, 537 str.
[45] ATN, 547 str.
[46] ATN, 79 str.
[47] ATN, 79 str.
[48] ATN, 144 str.

- Už televizijos ir radijo programų, televizijos, kino filmų nevertimą į valstybinę kalbą Lietuvos radijo ir televizijos komisija gali skirti baudą nuo 150 – 200 eurų, nusižengimą pakartojus – baudą nuo 300 – 350 eurų.[49]
- Už valstybės politiko, valstybės pareigūno, valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens garbės ir orumo pažeminimą,[50] reiškiamą raštu, žodžiu, gestais, įžeidžiančiu, įžūliu, provokuojančiu ar kitokiu elgesiu, užtraukia baudą nuo 50 iki 300 eurų.
- Jei nusižengimas įvyko interneto žiniasklaidos komentarų erdvėje, už tai atsako komentaro autorius. Baudas tokiais atvejais skiria teismas, o administracinio nusižengimo protokolą surašo tos institucijos, kurios pareigūnas yra pažemintas, vadovas arba jo įgaliotas asmuo.
- Už statutinio valstybės tarnautojo, karo policijos ar žvalgybos pareigūno garbės ir orumo pažeminimą, gali būti skiriama bauda nuo 90 iki 140 eurų.[51]
- Už nepagrįstą informacijos įslaptinimą, t. y. informacijos, kurios atskleidimas ar praradimas negali padaryti žalos ar pakenkti valstybės ar tarnybos interesams, priskyrimas valstybės ar tarnybos paslaptį sudarančiai informacijai užtraukia įspėjimą arba baudą nuo 30 iki 60 eurų.[52]
- Už nacistinių ar komunistinių simbolių platinimą ir demonstravimą, jei tai daroma ne visuomenės informavimo ar mokomaisiais tikslais, gali būti skiriama 150 – 300 eurų dydžio bauda.[53]

9. Nepilnamečių duomenys ir apsauga

- Skelbiant informaciją apie nepilnamečius, paprastai reikėtų pasirūpinti jų tėvų (globėjų) sutikimais, tačiau tai nereiškia, kad filmuoti ir fotografuoti nepilnamečius bei pateikti apie juos informaciją žiniasklaidos priemonėse yra draudžiama. Tai galima daryti, pavyzdžiui, viešų renginių metu, viešoje vietoje ar pan.
- Vis dėlto, jeigu publikavus nuotraukas jose užfiksuoti asmenys išreiškia pretenzijas dėl atvaizdo naudojimo, būtina šias nuotraukas pašalinti.
- Žiniasklaida privalo užtikrinti nepilnamečių apsaugą nuo neigiamą poveikį jų fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi darančios viešosios informacijos.
- Galima įvardyti trejopos nepilnamečiams žalingos informacijos grupes, kurias įstatymas draudžia arba riboja: 1) erotinio ir pornografinio turinio informacija; 2) smurtinio pobūdžio informacija; 3) informacija, pagal kurią galima identifikuoti nepilnamečius.[54]
- Pagrindinę priežiūros saugant nepilnamečius nuo jiems žalingos informacijos funkciją atlieka Žurnalistų etikos inspektorius.

[49] ATN, 502 str.
[50] ATN, 507 str.
[51] ATN, 508 str.
[52] ATN, 554 str.
[53] ATN, 524 str.
[54] Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas (toliau – NANVIPĮ).

Erotinio pobūdžio informacija ir pornografijos draudimas

- Pornografija Lietuvoje yra draudžiama ir už jos platinimą yra numatyta baudžiamoji atsakomybė.[55]
- Erotinio pobūdžio informacija – tai informacija, kuria skatinamas lytinis geismas, rodomas tikras ar suvaidintas lytinis aktas ar kitoks seksualinis pasitenkinimas arba sekso reikmenys. Erotinio pobūdžio informacija Lietuvoje nėra draudžiama, bet ji yra ribojama.

Smurtinio pobūdžio informacija

- Tai detaliai rodomas žmonių, gyvūnų žudymas, žalojimas, kankinimas ar kitoks prieš žmogų, bet kokią kitą gyvą būtybę nukreiptas elgesys, sukeliantis skausmą, diskomfortą arba darantis kitokią žalą (fizinę, psichologinę, materialinę), taip pat vandalizmas ir (ar) teigiamai vertinama, skatinama prievarta, žiaurumas ar mėgavimasis tuo. Tokia informacija neskelbtina.

Informacija, pagal kurią galima identifikuoti nepilnamečius

- Žiniasklaidoje draudžiama skleisti neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančią informaciją, susijusią su asmens duomenimis:

  1) kai siejant su nusikalstama veika ar kitais teisės pažeidimais skelbiami nuo teisėsaugos institucijų ar teismo nesislapstančio įtariamojo, kaltinamojo, nuteistojo ar nukentėjusio nepilnamečio asmens duomenys, pagal kuriuos galima nustatyti jo asmens tapatybę;

  2) kai skelbiami save sužalojusio ar mėginusio tai padaryti, nusižudžiusio ar mėginusio nusižudyti nepilnamečio asmens duomenys, pagal kuriuos galima nustatyti jo asmens tapatybę;

  3) kuria, pateikiant duomenis apie nepilnametį, žeminamas jo orumas ir (ar) pažeidžiami jo interesai;

  4) kai piktnaudžiaujant nepilnamečių pasitikėjimu ir nepatyrimu, neigiamų socialinių reiškinių kontekste pateikiamos nepilnamečių nuomonės ir vertinimai;

  5) kai neigiamų socialinių reiškinių kontekste pateikiamos nepilnamečių nuotraukos ar filmuota medžiaga apie juos, jei pagal tai galima nustatyti jo asmens tapatybę.

> **PAVYZDYS.** *Laikraštyje buvo paskelbta publikacija apie mirusį asmenį ir paviešinta mirusio žmogaus kūno (galvos) nuotrauka, taip pat paskelbta informacija apie šeimos konfliktą, kai mirusiojo draugė viešai buvo kaltinama savo nepilnametės seksualiniu išnaudojimu. Žurnalistų etikos inspektorė laikraščio direktoriui skyrė baudą, konstatuodama, kad paskelbta nuotrauka priskirtina neigiamą poveikį nepilnamečiams darančios informacijos kategorijai, kai stambiu planu rodomas mirusio, mirštančio arba žiauriai sužaloto žmogaus kūnas, išskyrus atvejus, kai toks rodymas reikalingas asmens tapatybei nustatyti. Taip pat konstatuota, kad pateikiant duomenis apie nepilnametę buvo žeminamas jos orumas ir (ar) pažeidžiami jos interesai. Šį sprendimą paliko galioti teismas.*

- Saugant nepilnamečius nuo jiems žalingos informacijos, žiniasklaida įpareigojama skelbti tokią informaciją tik vietose, į kurias nepilnamečiai negali patekti, ir (arba) tokiu laiku, kuriuo nepilnamečiai negalėtų ja naudotis. Naujienų portalai tokius straipsnius žymi N-18: prieš patenkant į publikaciją, skaitytojo klausiama, ar jam jau yra aštuoniolika metų.

[55] BK, 309 str.

- Taikomas specialus televizijos laidų ir programų ženklinimas bei rodymo laiko ribojimai (laidos žymimos indeksu „S“ ir transliuojamos nuo 23 iki 6 valandos; laidos žymimos indeksu „N-14“ ir transliuojamos nuo 21 iki 6 valandos, kai jose skleidžiama informacija daro neigiamą poveikį jaunesniems negu 14 metų nepilnamečiams; pažymėtos indeksu „N-7“, kai jose skleidžiama informacija daro neigiamą poveikį jaunesniems negu 7 metų nepilnamečiams).
- Pavyzdžiui, internetinė svetainė su erotiniais elementais turėtų naudoti techninės apsaugos sistemas, kurios neleistų prie tokios svetainės prisijungti nepilnamečiams etc.
- Už neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo ir (ar) skleidimo reikalavimų pažeidimus numatyta ir administracinė, ir baudžiamoji atsakomybė.

Administracinio poveikio priemonės žiniasklaidai dėl nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio pažeidimų taikomos retai, vis dėlto jau galima pateikti teismų praktikos pavyzdžių.

> **PAVYZDYS.** *Televizijos laidoje buvo parodytas reportažas apie už nepilnametės tvirkinimą nuteistą asmenį, tačiau pateikta ir nukentėjusiąją identifikuojanti informacija – nurodytas mergaitės amžius, net keletą kartų konkrečiai įvardinta nepilnametės gyvenamoji vieta, parodytas kelio ženklas su jos gyvenamo kaimo pavadinimu bei parodyta pati nepilnametė mergaitė, jos motina, namas, kuriame ji gyvena. Teismas konstatavo, kad yra pakankama informacijos laidoje parodyto nepilnamečio asmens identifikavimui ir jo asmens tapatybės nustatymui. Atsižvelgęs į nustatytus faktus, teismas konstatavo, kad laidoje buvo viešai paskelbta neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi daranti informacija bei paskirta administracinė bauda.*

10. Baudžiamoji teisė

- Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė ir išskirtinė (*ultima racio*) priemonė taikoma už itin šiurkštų piktnaudžiavimą saviraiškos laisve, kuomet pažeidžiamos kitų asmenų, visuomenės ar jos dalies teisės ir laisvės.

Žiniasklaidai taikoma baudžiamoji atsakomybė

1) Už šmeižimą gresia bauda, laisvės apribojimas, areštas arba laisvės atėmimas iki vienerių metų, jei paskleista informacija yra tikrovės neatitinkanti ir galinti paniekinti arba pažeminti asmenį, pakirsti pasitikėjimą juo.
    - Už šmeižimas gresia bauda, areštas arba laisvės atėmimas iki dvejų metų, jei asmuo per visuomenės informavimo priemonę yra neteisingai apkaltintas padaręs sunkų arba labai sunkų nusikaltimą.
    - Už šmeižimą atsakoma tik tuo atveju, kai yra nukentėjusio asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, ar prokuroro reikalavimas.[56]
    - Už šmeižimą atsako tik fizinis asmuo, tai yra žurnalistas, redaktorius ar kitas atsakingas už informacijos paviešinimą asmuo, bet ne juridinis asmuo, t. y. įmonė, kuri valdo žiniasklaidos priemonę.

[56] BK, 154 str.

2) Už mirusiojo atminimo paniekinimą

- Tas, kas viešai paskleidė apie mirusįjį melagingus prasimanymus, galinčius nulemti žmonių panieką ar pakirsti pagarbą jo atminimui, yra baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu.[57]
- Už tokias veikas asmuo atsako tik tuo atveju, kai yra nukentėjusio asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas ar prokuroro reikalavimas.
- Toks baudžiamasis nusižengimas gali būti padaromas tik tiesioginės tyčios forma, t. y. kaltininkas turi suvokti, kad jis skleidžia tikrovės neatitinkančią informaciją, kad viešai yra pateikiami melagingi prasimanymai neparemti jokiais objektyviais duomenimis ar šaltiniais, ir kad turi suprasti, kas skleidžia būtent tokią informaciją, kuri gali nulemti žmonių panieką ar pakirsti pagarbą mirusiojo atminimui.
- Tokio nusikaltimo subjektu gali būti tik fizinis asmuo, t. y. žurnalistas, vyriausiasis redaktorius ar kitas atsakingas asmuo. Už tokį nusiklatimą juridinis asmuo – įmonė ar įstaiga – baudžiamąja tvarka neatsako.

3) Už nesantaikos kurstymą[58]

- Tas, kas viešai tyčiojosi, niekino, skatino neapykantą ar kurstė diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausantį asmenį dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų yra baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.
- Už nesantaikos kurstymą atsako ne tik fizinis, bet ir juridinis asmuo. Tai reiškia, kad baudžiamoji byla gali būti keliama ne tik žurnalistui ar kitam viešosios informacijos skleidėjui, bet ir bendrovei ar kitam juridiniam asmeniui, kuris valdo žiniasklaidos priemonę, pavyzdžiui, uždarajai akcinei bendrovei, kuri leidžia laikraštį, ar valdo internetinį portalą ar televizijos kanalą, radijo stotį ir pan.

4) Kitas nusikalstamas veiklas:

- Valstybės paslapties atskleidimą;[59]
- Neteisėtą informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimą;[60]
- Neteisėtą informacijos apie asmens privatų gyvenimą atskleidimą ar panaudojimą;[61]
- Viešą pritarimą tarptautiniams nusikaltimams, SSRS ar nacistinės Vokietijos nusikaltimams Lietuvos Respublikos ar jos gyventojams, jų neigimą ar šiurkštų menkinimą ir pan.;[62]

Iki 2015 m. birželio 25 d. galiojo baudžiamoji atsakomybė už asmens įžeidimą ir už valstybės ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens įžeidimą. Šiuo metu už tokią veiką yra numatyta švelnesnė atsakomybės rūšis – administracinė atsakomybė, o įžeidimas yra dekriminalizuotas, t. y. už asmens įžeidimą baudžiamoji atsakomybė yra panaikinta.

[57] BK, 313 str.
[58] BK, 170 str.
[59] BK, 125 str.
[60] BK, 167 str.
[61] BK, 168 str.
[62] BK, 170(2) str.

- Nors Konstitucijoje nurodoma, kad dezinformacija yra priskiriama prie nusikalstamų veiksmų, tačiau iki šiol Baudžiamajame kodekse nėra numatyta atsakomybė už dezinformacijos skleidimą.

Nekaltumo prezumpcija

- Informuodami apie vykstančius ikiteisminius tyrimus ir teismo procesus viešosios informacijos skleidėjai labai dažnai šį principą pamiršta, tačiau jį gerbti įpareigoja tiek įstatymas, tiek ir žurnalistikos etikos standartai.

> **PAVYZDYS.** *Prasidėjus ikiteisminiam tyrimui dėl kyšio paėmimo žurnalistas straipsnyje įtariamąjį įvardijo kaip kyšininką, o ne kaip įtariamąjį paėmus kyšį, nes jo kaltės dar neįrodė teismas.*

- Lietuva yra pralaimėjusi keletą bylų Europos Žmogaus Teisių Teisme dėl nekaltumo prezumpcijos pažeidimų skelbiant atitinkamus pareiškimus spaudoje.[63]

Ikiteisminio tyrimo duomenų viešinimas

- Ikiteisminio tyrimo duomenų naudojimas kitokiems tikslams, įskaitant visuomenės informavimą, prieštarauja nekaltumo prezumpcijai ir konstituciniam principui, pagal kurį teisingumą vykdo tik teismas.
- Ikiteisminio tyrimo duomenys gali būti skelbiami prokuroro leidimu, tačiau atsakomybė už tai tenka tik asmenims, pasirašiusiems pasižadėjimą neatskleisti duomenų.
- Ikiteisminio tyrimo metu surinktus duomenis yra draudžiama viešai skelbti, nes jie yra nepatikrinti ir gali vėliau nepasitvirtinti.

> **PAVYZDYS.** *Ikiteisminio tyrimo duomenys yra bet kokia informacija apie įvykdytą nusikaltimą, todėl juos skelbti draudžiama, vis dėl to praktikoje – jeigu yra viešasis interesas, bent dalį duomenų žurnalistai paskelbia. Praktikos bausti už tai žurnalistus nėra – pareigūnai to daryti negali, tačiau Visuomenės informavimo etikos komisija ikiteisminio tyrimo duomenų skelbimą gali pripažinti neetišku poelgiu.*

- Visiškas informacijos apie ikiteisminį tyrimą ribojimas turėtų būti taikomas tik išimtinais atvejais. Visais atvejais, kai sprendžiamas ikiteisminio tyrimo duomenų viešumo klausimas, sprendimą priimantis pareigūnas privalo derinti ikiteisminio tyrimo duomenų paslapties (viešumo) ir žodžio laisvės principus, vadovautis jų proporcingumo principu.
- Teismų praktikoje nurodoma, kad asmuo, darydamas nusikalstamas ar kitas priešingas teisei veikas, neturi ir negali tikėtis visiško privatumo – jis pats atsisako teisės į privatų gyvenimą ta apimtimi, kurią nulemia jo daromas nusikaltimas. Jeigu būtų skelbiami tik nusikalstamas veikas padariusių asmenų inicialai, nebūtų pasiekiami prevenciniai tikslai viešinant tokias nusikalstamas veikas.

[63] EŽTT 2002-03-26 sprendimas byloje *Butkevičius v. Lithuania*, peticijos Nr. 48297/99 etc.

11. Kiti probleminiai klausimai

Socialiniai tinklai

- Socialiniai tinklai, nors ir neminimi jokiame teisės akte, turėtų būti vertinami kaip specifinės rūšies elektroninės visuomenės informavimo priemonės, kurių specifika yra ta, kad prisijungęs prie tokių tinklų asmuo pats apibrėžia savo teikiamos informacijos viešumo apimtį. Taigi šiuo atveju vartotina riboto viešumo sąvoka.
- Žiniasklaidoje skelbiant informaciją iš socialinių tinklų, būtina gauti šią informaciją paskleidusio asmens sutikimą.
- Pastaraisiais metais ypač populiari tapo socialinių tinklų lyderių (angl. *influencers)* rinkodara, kurios veikimo principas gana paprastas: daug sekėjų turintys socialinių tinklų lyderiai dalijasi teigiama informacija apie tam tikrus prekės ženklus, paslaugas, taip pat nuorodomis į užsakovų puslapius, deda į savo paskyras įvairias nuotraukas, vaizdo įrašus su reklamuojama preke ar paslauga, tokiu būdu supažindindami savo gerbėjus su tuo prekės ženklu ar paslauga, o už tai gauna sutarto dydžio honorarą. Pastaraisiais metais paslėpta reklama yra gana populiari ir mūsų šalyje.

> **PAVYZDYS.** *Socialiniame tinkle „Facebook“ paskelbtas stilistės įrašas, kuriuo reklamuojama tam tikra paskolų bendrovė, sulaukė ne tik Lietuvos banko, bet ir internautų susidomėjimo: ar tokia reklamos forma yra teisėta pagal Reklamos įstatymą?*

- Visgi kol kas neteko išgirsti, kad socialinių tinklų lyderis būtų gavęs baudą už paslėptą reklamą, nors socialiniuose tinkluose galima rasti tikrai daug tokios įtartinos medžiagos. Toks informacijos pateikimas turėtų būti vertinamas kaip paslėpta reklama, kad ir kokia forma už tokią reklamą būtų atsilyginama: sumokama ar atsiskaitoma nemokamu produktu.
- Tokiais atvejais Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba turėtų taikyti administracinę atsakomybę už reklamos atpažįstamumo principo pažeidimą.[64]

Propagandos užkardymas

- Visuomenės informavimo priemonėse draudžiama skelbti informaciją, kurioje skleidžiama karo propaganda, kurstomas karas ar neapykanta.
- Asmuo, manydamas, kad yra paskelbta tokio pobūdžio neskelbtina informacija, turi teisę kreiptis į už neskelbtinos informacijos kontrolę atsakingą instituciją – Generalinę prokuratūrą – su motyvuotu prašymu atlikti tyrimą, priimti sprendimą ir taikyti objektyviai būtinas poveikio priemones.

Konfliktų ir karo zonos

- Gresiančios ar susidariusios ekstremaliosios situacijos metu, paskelbus mobilizaciją, karo ar nepaprastosios padėties bei kitais įstatymų nustatytais atvejais – žiniasklaida privalo nedelsiant nemokamai skelbti valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų perspėjimo pranešimus arba sudaryti galimybes valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms nemokamai perspėjimo pranešimus skelbti tiesioginiame eteryje.

[64] ATN, 145 str.

- Seimas karo ar nepaprastosios padėties atveju įstatymu gali nustatyti viešosios informacijos rengėjų ir (ar) skleidėjų veiklos ribojimus ir (ar) kitas prievoles, būtinas piliečių ir visuomenės interesų apsaugai.

Terorizmas ir katastrofos

- Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 1003(1993) dėl žurnalistikos etikos įpareigoja visuomenės informavimo priemones esant tam tikroms konfliktinėms situacijoms ir įtampai visuomenėje (pavyzdžiui, terorizmo, mažumų diskriminavimo, ksenofobijos, katastrofų, karo ir kt. atvejais) ginti demokratines vertybes.

PRIEDAI

EUROPOS TARYBOS PARLAMENTINĖS ASAMBLĖJOS REZOLIUCIJA Nr. 1003 (1993) „DĖL ŽURNALISTIKOS ETIKOS“, priimta 1993 m. liepos 1 d. 42-ajame Asamblėjos posėdyje

Asamblėja patvirtina šiuos žurnalistikos etikos principus ir mano, kad jų turėtų laikytis žurnalistai visoje Europoje.

Žinios ir nuomonės

1. Be teisių ir įsipareigojimų, įstatymų nustatytų pagal tam tikras teisės normas, informavimo priemonėms tenka ir etinė atsakomybė piliečiams bei visuomenei, ir ši atsakomybė pabrėžtina dabar, kai informacija ir komunikacija atlieka nepaprastai svarbų vaidmenį formuojant piliečių asmenines nuostatas bei ugdant visuomenę ir demokratinį gyvenimo būdą.

2. Žurnalisto profesija apima teises ir įsipareigojimus, laisves ir pareigas.

3. Etikos požiūriu pagrindinis žurnalistikos vertinimo principas – kad žinios ir nuomonės būtų aiškiai skiriamos, kad būtų neįmanoma jų supainioti. Žinios – tai faktų ir duomenų skelbimas, o nuomonės – tai informavimo priemonių bendrovių, leidėjų ar žurnalistų perduodamos mintys, idėjos, įsitikinimai ar vertybių vertinimai.

4. Žinių skelbimas turi būti grindžiamas tiesa, kurią garantuoja atitinkamos patikrinimo bei įrodymo priemonės, žinių pateikimo, aprašymo bei atpasakojimo nešališkumas. Gandai neturi būti painiojami su žiniomis. Žinių antraštės ir santraukos turi kiek įmanoma geriau atspindėti pateikiamų faktų ir duomenų esmę.

5. Nuomonės gali būti reiškiamos skelbiant mintis arba komentarus apie bendro pobūdžio idėjas, pastabomis apie žinias, susijusias su tikrais įvykiais. Nors nuomonės yra neišvengiamai subjektyvios ir todėl joms negali ir neturėtų būti taikomas tiesos kriterijus, mes privalome garantuoti, kad jos būtų reiškiamos sąžiningai ir etiškai.

6. Nuomonėmis, reiškiamomis įvykių arba asmenų, institucijų veiksmų komentaro forma, neturėtų būti mėginama paneigti arba nuslėpti faktų ir duomenų tikrovės.

Teisė į informaciją, kaip viena iš pagrindinių žmogaus teisių. Leidėjai, savininkai ir žurnalistai

7. Informavimo priemonės atlieka „tarpininko“ darbą, teikia informavimo paslaugą, o teisės, kurias jos turi informacijos teikimo laisvės dėka, priklauso nuo jos adresato, t. y. pačių piliečių.

8. Informacija yra viena iš pagrindinių teisių, kurią iškėlė Europos komisijos ir Žmogaus teisių teismo precedentinė teisė, susijusi su Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsniu ir kuri yra pripažinta Europos konvencijos dėl televizijos laidų užsieniui transliavimo 9 straipsnio. Taip pat ji yra visose demokratiškose konstitucijose. Ši teisė priklauso piliečiui, kuris taip pat turi teisę reikalauti, kad informacija (žinios) žurnalistų būtų pateikiama teisingai, o nuomonės – sąžiningai, be valdžios atstovų bei privataus sektoriaus įsikišimo.

9. Valdžios pareigūnai neturi manyti, kad informacija yra jų nuosavybė. Tai, kad tokiems pareigūnams privalus atstovavimo vaidmuo, yra teisinis pamatas norint garantuoti bei plėsti pliuralizmą informavimo priemonėse ir užtikrinti, kad būtų sudarytos reikiamos sąlygos naudotis raiškos laisve ir teise į informaciją bei užkirsti kelią cenzūrai. Šią tiesą supranta ir Ministrų komitetas, ir tai jis yra pareiškęs 1982 m. balandžio 29 d. priimtoje Raiškos ir informacijos laisvės deklaracijoje.

10. Kalbant apie žurnalistiką, reikia turėti omeny, kad ji priklauso nuo informavimo priemonių, įeinančių į korporacijų struktūras, kuriose reikia skirti leidėjus, savininkus ir žurnalistus. Todėl turi būti garantuojama ne tik informavimo priemonių laisvė, bet turi būti ginama bei saugoma nuo vidinio spaudimo laisvė ir pačiose informavimo priemonėse.

11. Žinių perdavimo organizacijos privalo save laikyti ypatingomis socialinėmis ekonominėmis žinybomis, kurių komercinius tikslus turi riboti vienos iš pagrindinių teisių užtikrinimo diktuojamos sąlygos.

12. Informavimo priemonių nuosavybės ir jų valdymo klausimais žinių perdavimo organizacijos turi būti atviros, kad piliečiai galėtų aiškiai įsitikinti, kas jų savininkai ir kokio masto ekonominių interesų tose informavimo priemonėse jie siekia.

13. Pačiose žinių perdavimo organizacijose leidėjai ir žurnalistai turi sugyventi, turėdami omeny tai, jog besąlygiški teisingų žinių ir etiško nuomonių pateikimo reikalavimai riboja teisėtą pagarbą leidėjų ir savininkų ideologinėms orientacijoms. Tai yra būtina, jei mes norime gerbti pagrindinę piliečių teisę į informaciją.

14. Šie reikalavimai reiškia, kad mes privalome sustiprinti žurnalistų raiškos laisvės apsaugos priemones, nes būtent jie galiausiai veikia kaip pagrindinis informacijos šaltinis. Todėl mes privalome teisiškai išplėsti bei paaiškinti sąžiningumo esmę straipsnio ir profesinės paslapties konfidencialių šaltinių atžvilgiu, suderindami nacionalines teisines sąlygas šiuo klausimu, kad jos galėtų būti įgyvendinamos platesniame demokratinės Europos kontekste.

15. Nei leidėjai ar savininkai, nei žurnalistai neturėtų manyti, jog žinios yra jų nuosavybė. Žinių perdavimo organizacijos informaciją turėtų laikyti ne preke, o pagrindine piliečio teise. Todėl informavimo priemonės neturėtų panaudoti nei žinių ar nuomonių kokybės, nei jų turinio, kad išpūstų skaitytojų, klausytojų ar žiūrovų skaičių ir kad kuo daugiau būtų pasipelnyta iš reklamos.

16. Jei mes norime užtikrinti, kad informacija būtų disponuojama etiškai, į žmones, kuriems ji skiriama, turi būti žiūrima kaip į individus, o ne kaip į masę.

Žurnalistikos funkcija ir žurnalisto etinė veikla

17. Informacija ir susižinojimas, žurnalistikos teikiami per informavimo priemones, stipriai besiremiančias naujomis technologijomis, turi lemiamos svarbos individo ir visuomenės ugdymui. Be jų neįmanoma demokratiška gyvensena, nes kad demokratija suklestėtų, ji turi užtikrinti piliečio dalyvavimą visuomenės reikaluose. Pakanka paminėti jau vien tai, kad toks dalyvavimas būtų neįmanomas, jeigu piliečiai apie visuomenės reikalus negautų informacijos, kuri jiems reikalinga ir kurią turi teikti informavimo priemonės.

18. Informacijos, ypač radijo ir televizijos žinių, svarba kultūrai ir švietimui buvo pabrėžta Asamblėjos rekomendacijoje Nr. 1067. Jos įtaka visuomenės nuomonei yra akivaizdi.

19. Atsižvelgiant į šio vaidmens svarbą, būtų klaidinga daryti išvadą, kad informavimo priemonės iš tikrųjų atstovauja visuomenės nuomonei ar kad jos turėtų perimti specifines valdžios arba švietimo ar kultūros įstaigų, tokių kaip mokyklos, funkcijas.

20. Tai būtų panašu į informavimo priemonių ir žurnalistikos pertvarkymą į vyresnybes arba jų priešybę („vidutinybes“), nors jos ir neatstovautų piliečiams ar joms nebūtų taikomos tos pačios demokratinės kontrolės priemonės kaip valdžios įstaigoms, neturėtų specialių žinių kaip atitinkamos kultūros ar švietimo įstaigos.

21. Todėl, norėdama formuoti ar paveikti visuomenės nuomonę, žurnalistika neturėtų iškreipti teisingos, nešališkos informacijos bei sąžiningų nuomonių arba panaudoti jų savanaudiškiems informavimo priemonių tikslams, nes žurnalistikos teisėtumas remiasi derama pagarba pagrindinei piliečio teisei į informaciją, kuri yra neatsiejama nuo pagarbos demokratinėms vertybėms. Todėl teisėtą tiriamąją žurnalistiką riboja informacijos ir nuomonių teisingumas bei sąžiningumas ir ji yra nesuderinama su žurnalistinėmis kampanijomis, rengiamomis pagal ankstesnius nusistatymus bei ypatingus interesus.

22. Žurnalistikoje informacija ir nuomonės turi gerbti nekaltumo prezumpciją ypač tais atvejais, kai dar tebevyksta teismo procesas ir turi būti susilaikoma nuo išankstinių sprendimų.

23. Turi būti gerbiama asmens teisė į privatų gyvenimą. Asmenys, užimantys postus visuomeniniame gyvenime, turi teisę į privataus gyvenimo saugą, išskyrus tuos atvejus, kai jų privatus gyvenimas gali turėti įtakos jų visuomeniniam gyvenimui. Tai, kad asmuo užima valdžios postą, neatima iš jo teisės į pagarbą jo asmeniniam gyvenimui.

24. Siekimas suderinti teisę į pagarbą privačiam gyvenimui, numatytą Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnyje, ir raiškos laisvę, nusakomą 10 straipsnyje, yra dokumentais pagrįstas Europos komisijos ir Žmogaus teisių teismo neseniai pripažintoje precedentinėje teisėje.

25. Žurnalisto profesijoje tikslas nepateisina priemonių, todėl informacija turi būti gaunama teisėtais ir etiškais būdais.

26. Suinteresuotų asmenų prašymu informavimo priemonės privalo skubiai ištaisyti visas jų paskelbtas žinias ar nuomones, kurios yra netikros ar klaidingos, ir pateikti visą reikalingą informaciją. Valstybės įstatymuose tokiais atvejais turėtų būti numatytos atitinkamos sankcijos, o reikalui esant – ir kompensacija.

27. Kad Europos Tarybos šalyse būtų galima suderinti šios teisės taikymą ir vykdymą, mes turime įgyvendinti 1974 m. liepos 2 d. Ministrų komiteto priimtą rezoliuciją Nr. (74)66 „Dėl teisės į atsakymą – asmens pozicijos spaudos atžvilgiu“ ir atitinkamas Konvencijos dėl televizijos laidų užsieniui transliavimo nuostatas.

28. Kad būtų užtikrintas geras darbas ir žurnalistų nepriklausomybė, jiems turi būti garantuotas tinkamas atlyginimas ir tinkamos darbo sąlygos bei įranga.

29. Žurnalistas, atlikdamas savo pareigas ir palaikydamas santykius su valdžios įstaigomis ar įvairiais ekonomikos sektoriais, turėtų apdairiai vengti bet kokio nuolaidžiavimo, galinčio turėti įtakos žurnalistikos nepriklausomumui ir nešališkumui.

30. Ginčytini ar sensacingi dalykai žurnalistikoje neturi būti painiojami su temomis, kuriomis svarbu pateikti informaciją. Žurnalistas neturi piktnaudžiauti savo pareigomis dėl prestižo ar asmeninės įtakos.

31. Turint omeny informacijos pateikimo proceso sudėtingumą, kuris tolydžio grindžiamas naujų technologijų naudojimu, greičiu ir glaustumu, iš žurnalistų turi būti reikalaujama atitinkamo profesinio pasirengimo.

Redakcijų darbuotojų santykius reglamentuojančios taisyklės

32. Laikraščio leidyboje leidėjai, savininkai ir žurnalistai turi dirbti išvien. Todėl be įprastų reikalavimų, reguliuojančių darbo santykius, redakcijos darbuotojams turi būti nustatomos taisyklės, reglamentuojančios profesinius santykius tarp tos pačios informavimo priemonės žurnalistų bei leidėjų ir savininkų. Tokiose taisyklėse gali būti numatyta sudaryti redakcinę kolegiją.

Konfliktinės situacijos ir ypatingos saugos atvejai

33. Dėl įvairių priežasčių, kaip antai terorizmo, mažumų diskriminacijos, ksenofobijos ar karo, visuomenėje kartais gali kilti įtampa ir konfliktinių situacijų. Tokiomis aplinkybėmis informavimo priemonių moralinė pareiga yra ginti demokratines vertybes: pagarbą žmogaus orumui, siekimą spręsti problemas taikiomis, tolerantiškomis priemonėmis ir todėl priešintis smurtui, neapykantos ir konfrontacijos kurstymui, atmesti bet kokią diskriminaciją dėl kultūros, lyties ar religijos.

34. Niekas neturėtų likti neutralus, kai ginamos demokratinės vertybės. Todėl informavimo priemonės turi atlikti svarbų vaidmenį, kad būtų išvengta įtampos ir skatinamas savitarpio supratimas, tolerancija bei pasitikėjimas tarp įvairių bendruomenių tuose regionuose, kuriuose konfliktas tęsiasi, kaip to yra pasiryžusi siekti pasitikėjimą kuriančiomis priemonėmis Europos Tarybos generalinė sekretorė buvusioje Jugoslavijoje.

35. Atsižvelgiant į ypatingą informavimo priemonių, ypač televizijos, įtaką vaikų ir jaunimo pažiūroms, reikia vengti laidų, pranešimų ar vaizdų, šlovinančių smurtą, pasipelnymo tikslams naudojančių seksą ir vartotojišką požiūrį ar sąmoningai vartojančių netinkamą kalbą.

Žurnalistikos etika ir savikontrolė

36. Atsižvelgdamos į išvardytas būtinas sąlygas ir pagrindinius principus, informavimo priemonės privalo: įsipareigoti laikytis tvirtų etinių principų, garantuojančių raiškos laisvę ir pagrindinę piliečių teisę gauti teisingą informaciją bei sužinoti sąžiningai pateikiamas nuomones.

37. Šių principų įgyvendinimo priežiūrai iš leidėjų, žurnalistų, informavimo priemonių vartotojų, visuomenės organizacijų, akademinio pasaulio ekspertų ir teisėjų turi būti sudaromi savikontrolės organai arba priemonės; jie turėtų priimti nutarimus dėl etinių normų laikymosi žurnalistikoje, o informavimo priemonės – iš anksto pasižadėti tuos nutarimus skelbti. Tai padės teisę į informaciją turinčiam piliečiui susidaryti teigiamą arba neigiamą nuomonę apie žurnalisto darbą ir patikimumą.

38. Savikontrolės organai, informavimo priemonių vartotojų bendrijos ir atitinkami universitetų padaliniai kiekvienais metais galėtų skelbti tyrimų darbus, kuriuose, remiantis pagrįstomis išvadomis, gautomis lyginant žinias su tikrais faktais, būtų vertinamas informavimo priemonių perduodamos informacijos teisingumas. Tai būtų tarsi patikimumo barometras, kuriuo piliečiai galėtų naudotis, norėdami nustatyti kiekvienos informavimo priemonės ar jos dalies, ar net žurnalisto etikos normą. Atitinkama koregavimo tvarka taip pat galėtų padėti informavimo priemonėse dirbantiems žurnalistams tobulinti savo darbo metodus.